

DİCLE TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
DİTAM
2010
DICLE SOCIAL RESEARCH CENTER

DIVÊ KURD ÇI BIKIN

KÜRTLER NE YAPMALI

WHAT SHOULD KURDS DO

8 TIRMEH - TEMMUZ - JULY 2023
AMED - DİYARBAKIR

RASTGIRÎYA TIRKAN,
KURD Û MILETPERESTÎYA
LI TIRKÎYEYÊ

TÜRK SAĞI,
TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK
VE KÜRTLER

TURKEY'S RIGHT WING,
NATIONALISM, AND
KURDS IN TURKEY

Axaftvan / Konuşmacı / Speaker
Tanıl BORA

Rastgirîya Tirkan, Kurd û Miletperestîya Li Tirkîyeyê

Türk Sağı, Türkiye'de Milliyetçilik ve Kürtler

Turkey's Right Wing, Nationalism, and Kurds in Turkey

8 Tirmeh / Temmuz / July 2023
Amed / Diyarbakır
Tanıl BORA

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG
DİTAM 2010
BİRLİKTE

RASTGIRÎYA TIRKAN, KURD Û MILETPERESTÎYA LI TIRKÎYEYÊ

8 Tirmeh 2023 - Amed

Ev “Weşan” ji hêla Programa Piştgiriya Sazûmanî ya BIHEVRE ve hatiya amadekirin ku ji aliyê Yekîtiya Ewropayê ve hatiye fînansekirin û ji aliyê STGMyê ve hatiye birêvebirin. Ji naverokê bi temamî Komeleya Navenda Civaka Lêkolînên Dîcleyê (DİTAM) berpirsiyar e û ne mecbûr e ku nêrînên Yekîtiya Ewropayê nîşan bide.

Naverok

Rastgirîya Tirkan, Kurd û Miletperestîya li Tirkîyeyê 2
Naverok / İçindekiler / Contents 3
Danasîn 5
Ji DÎTAM'ê 6
Destpêk 7
Moderator – Sedat Yurtdaş Cigirê Serokê DİTAMê 8
Tanıl Bora – Lêkoler- Nivîskar 8
Pirs û Beşdarî 11
Tanıl Bora – Lêkoler / Nivîskar 15
Pirs û Beşdarî 18
Tanıl Bora – Lêkoler / Nivîskar 20
Türk Sağı, Türkiye'de Milliyetçilik ve Kürtler 22
Tanıtım 24
DİTAM'dan 25
Giriş 26
Moderatör - Sedat Yurtdaş 27
Tanır Bora - Araştırmacı-Yazar 27
Katkılar - Sorular 30
Tanıl Bora - Araştırmacı / Yazar 33
Katkılar - Sorular 35
Tanıl Bora - Araştırmacı / Yazar 39
Turkey's Right Wing, Nationalism, And Kurds In Turkey 41
Introduction 43
From DİTAM; 44
Opening Speech 45
Moderator – Sedat Yurtdaş (in Kurdish) 46
Tanıl Bora – Researcher-Author 46
Contributions - Questions 49
Tanıl Bora – Researcher/Author 51
Contributions - Questions 53
Tanıl Bora – Researcher/Author 56

Desteya Birêvebirinê ya DÎTAMÊ
Mesut AZİZOĞLU
Meral ÖZDEMİR
Sedat YURTDAŞ
Ahmet ÖZMEN
Barış YAVUZ
Sevim VURAL
Mahmut BOZARSLAN
Dilan Kaya TAŞDELEN
Nevin SOYUKAYA
Mahmut LEZGİN YALÇIN
Cihan AY

Tîma Xebatê
Halil BAYHAN
Deniz TEKİN

Wergara Bo Kurdî
Dilawer ZERAQ

Wergera Bo Îngilîzî
Burcu Sıla CANDAN

Dîzayn
A Grafik Creative Solutions

Danasîn

Tanıl Bora – Nivîskar, Lêkoler

Di sala 1963'yan de li Enqereyê ji dayika xwe bû. Li Lîseya Mêran ya Stenbolê û li Zanîngeha Enqereyê Fakulteya Zanistên Sîyasî xwend. Di navbera salên 1984-88'an de, di kovara nûçeyan ya hefteyî 'Yeni Gündem'ê de rojnamevanî kir. Ji sala 1988'an bi vir ve ye, li Weşanên İletişimê, edîtorîya rêzeya lêkolîn-vekolînê dike. Di navbera 1993'an û 2014'an de, birêveberîya weşanê ya kovara 'Toplum ve Bilim'ê kir. Di sala 2012'an de bû koordînatorê kovara çanda sosyalist ya 'Birikim'ê ku ji sala 1989'an bi vir de ye her meh nivîs ji bo wê dinivîsî. Wekî din, pirtûkan jî werdigerîne Tirkî.

Biwarên wî yên xebatê, ramanên sîyasî yên li Tirkîyeyê û bi taybetî jî îdeolojîya rastgirîyê û miletperestî ye. Pirtûkên wî yên di van mijaran de hatine weşandin ev in: Dewlet Ocax Dergeh-Tevgera Mengîperest ya di salên 1980'yî de, (Digel Kemal Can-Weşanên İletişimê, 1991), Bihara Reş ya Miletperestîyê (Weşanên Birikim, 1995), Sê Rewşên Rastgirîya Tirkan (Weşanên Birikim, 1998), Dewlet û Qelareşk-Ji Salên 1990'î Heta Bi Salên 2000'î MHP (Digel Kemal Can-Weşanên İletişim, 2004), Jidestçûna Şarezayîyê-Nivîsarên Li Ser Faşîzm û Miletperestîyê (Weşanên Birikim, 2006), Rejîma Lînckirinê ya Li Tirkîyeyê (Weşanên Birikim, 2008), Çepgirî, Sînîzm, Pragmatîzm (Weşanên Birikim, 2010), Cereyan-Îdeolojîyên Sîyasî yên Li Tirkîyeyê (Weşanên İletişim, 2017), Peyvên Demê (Pirtûkên Birikim, 2018) Hasan Ali Yücel (Weşanên İletişim, 2021), Demirel (Weşanên İletişim, 2023)

Ji DÎTAM'ê

Navenda Lêkolînên Civakî ya Dîcleyê (DİTAM), ji sala 2013'an bi vir ve ye, civînên 'Dîyalogên Tîgrîsê' çêdike û rêxistinên civaka sivîl, serokên partîyên sîyasî, akademîsyen û pêşengên bîrûbawerîyê tîne cem hev.

Di vê çarçoveyê de, di 8'ê Tîrmeha 2023'yan de, me li Amedê, civîneke bi navê 'Divê Kurd Çi Bikin' li dar xist. Di civînê de, li ser mijarên li jêr gengeşî hatin kirin;

'Rastgirîya Tirkan, Kurd û Miletperestîya Li Tirkîyeyê', Tanıl Bora: Lêkoler-Nivîskar

'Ji 2015an heta bi 2023yan, Piştî 8 Salan Rewşa Heyî ya Di Sîyaseta Kurdan De û Sedemên Wê; Polîtîkayên Serdema Nû û Bendewarî', Cuma Çiçek - Akademîsyen

'Tirkîyeya ku Diguhere û Bandora Sosyolojîya Kurdan ya Li Ser Meseleya Kurdan ya Di Deh Salên Pêşîya Me De, Perspektîfa Bo Siberojê ya Kurdan', Doç. Dr. Bülent Küçük

'Hilbijartinên Sala 2023'yan û Reftarên Hilbijêran', Prof. Dr. Ali Çarkoğlu

'Bandora Geşedanên Navneteweyî ya Li Ser Meseleya Kurdan; Kurd û Dîplomasî', Doç. Dr. Arzu Yılmaz

Di vê weşanê de, derpêşkirina Nivîskar-Lêkoler Tanıl Bora ya bi navê 'Rastgirîya Tirkan, Kurd û Miletperestîya Li Tirkîyeyê' û pirs û tevkarîyên beşdaran cî digire.

Desteya Birêvebirinê ya DİTAMê

Destpêk[1]

Navenda Lêkolînên Civakî ya Dîcleyê, sazîyeke ramanê ya navendAmed e ku di sala 2010an de, nêzikî 50 kesên ji pîşeyên ji hev cuda hatine cem hev û ava kiriye. DİTAMê di nava van 13 salan de, di mijarên ji hev cuda de proje bi rê ve birin û rapor belav kirin. Tora Aştîya Civakî ava kir ku ji bajarên cuda, nêzikî 70 aktîvîst û SCS (Sazîyên Civakî yên Sivîl) tê de cî didin xwe û digel wê jî, di 10 bajarên cuda de, civînên Tora Aştîya Civakî çêkirin ku tê de mijara meseleya Kurd hat axaftin. Di wan civînan de, li ser rola civaka sivîl ya di çareserîya meseleya Kurdan de, gengeşî hatin kirin.

Îro em li vê derê, di civîna Dîyalogên Tîgrîsê de hatine cem hev û em wekî DİTAM ji sala 2013an bi vir ve ye van civînan çêdikin. Em di civînên bi navê Dîyalogên Tîgrîsê de, rêxistinên civaka sivîl, serokên partîyên sîyasî û aktîvîstan tînin cem hev. Li Tirkîyeyê, piştî hilbijartinên giştî yên sala 2023yan, di sîyasetê, bi taybetî jî di dijraberîyê de gengeşîyên navxweyî dest pê kirin. Ji alî Kurdan ve jî, gengeşîyeke giştî dest pê kir ku sîyaseta Kurdan jî li xwe digire. Kurd û sîyaseta Kurdan, îro ro hat rewşeke wisa ku ji rola dîyarker ya sîyaseta Kurdan dûr ma û bi vî awayî di hilbijartinan de hin tişt bi dest xistin. Têkilîya sîyaseta Kurdan ya bi civaka Tirkan re, hema bêje, hat birîn û ket qonaxeke wisa û bû rêbazeke wisa ku di hilbijartinan de, di ser dîkekirina Kurdan re, serketin hat bidestxistin.

Encamên hilbijartinê, mijarên dinavhevdeçûyî yên wekî, miletperestîya li Tirkîyeyê û sosyolojîya ku diguhere û di siberojê de bandora pêwendîyên navneteweyî yên di meseleya Kurdan de, anî rojeva me. Em wekî DİTAMê, me ji van mijaran da ser rê, me navê civîna îro wekî 'Divê Kurd Çi Bikin' lê kir û em wisa fikirîn ku divê em encamên hilbijartinê ne wekî gengeşîyeke rojane behs bikin, lê belê, divê em li serê biaxivin ka rewşa heyî wê di siberojê de li çi veguhere.

Ji roja avabûna Cumhurîyetê heta îro, bi bêjarên xwe yên li ser meseleya Kurdan ve, bi pêkanînên xwe ve û bi qanûnên xwe ve, ranêzikîyeke berdewam ya dewletê heye. Ev ranêzikî, ji guherînên desthilatê serbixwe, her tim berdewam dike. Piştî encama vê berdewamîyê, divê em li serê biaxivin, ev rêya nûçêbûyî wê piştî deh salan, bîst salan Kurdan bibe ku derê. Ji ber ku ezmûneyên berê nîşanî me didin, dibe ku dawîya vê rêyê ne wisa be ku Kurd dixwazin.

Me di 25ê Adara 2023yan de li Amedê civînek li dar xistibû û Prof. Dr. Hamit Bozarslan, di ser Zoomê re tev li civîna me bûbû û wiha gotibû: "Civatek, tenê bi dîroka xwe ve heyî nabe. Di heman demê de bi şîyana xwe ya aşopkirina siberoja xwe ve jî heyî dibe. Sîyaset jibêgavîyê ye lê bi tena serê xwe têr nake." Loma jî, divê em salên 2030, 2040î bidin ber xwe û vê meseleyê di ser qadên dîtir yên jîyanê re bifikirin. Heke em ji gotinên mamoste Hamit bidin ser rê, divê em bi qasî sîyasetê, der heqê qadên derveyî sîyasetê de jî li naverokên cuda bigerin û peyde bikin. Ji bo wê jî, hewcetî pê heye ku em zêdetir gengeşî bikin û bên cem hev. Tiştê ku wê sazîyên wekî DİTAM bikin, tiştê ku em ê bikin, ev e; em ê ji bo çêkirina van civînan bixebitin da ku em bên cem hev. Em wisa hêvî dikin ku wê civîna îro tevkarîyê li van mijaran bike. Em spasîya xwe li birêz Arzu Yılmaz, li birêz Tanıl Bora, li birêz Cuma Çiçek, li birêz Bülent Küçük û li birêz Sayın Ali Çarkoğlu dikin ku di vê serdema germ û ya betlaneyê de tercîh kirin ku bi me re bin.

1 Ev teksta axaftina destpêkê, ji alî serokê DİTAMê Mesut Azizoğlu ve, di 8ê Tîrmeha 2023yan de, di destpêkirina civînê de hatiye kirin.

Rastgirîya Tirkan, Kurd û Miletperestîya Li Tirkîyeyê[1]

Moderator – Sedat Yurtdaş Cigirê Serokê DİTAMê

Merhaba ji we tevan re, hûn li ser seran, li ser çavan hatin. Civîneke gelek hêja li Diyarbekirê ji alîyê DİTAMê ve tê çêkirin. Bi rastî jî, Divê Kurd Çi Bikin. Ev pirseke gelek girîng e. Ev pirs, bersiva wê ne tenê ji bo roja me ye. Êşa Kurdan bi dehan salan pişt xwe hiştine. Îro jî pir rojên germ dijîn û di pêşerojê de jî îhtîmalên gelek ji hev cudatir hene. Ji ber vê yekê jî em bawer dikin ku di axaftinan de, di danûstendinan de, di şîroveyan de, nêrînen gelek giranbiha derkevin. Bi rastî li gorî wê jî, di vê civînê de perspektîfên gelek hêja bêne nîşankirin. Hûn careke din bi xêr hatin. Ji bo ku hemû hevalên me fam bikin, em ê bi Tirkî bidomînin.

Bi rastî jî, em wisa bawer dikin ku em di demeke girîng de, civîneke girîng çêdikin. Hê berîya demeke kurt me hilbijartinek li dû xwe hişt û em ketin demajoyeke wisa ku polîtîkayên tekparêz yên li Tirkîyeyê, hê bi bandortir tên meşandin. Û yek ji hêmanên herî girîng ku mohra xwe li vê demajoyê dixe, "Rastgirî" ye ku ji avabûna Komarê bi vir de ye, belkî jî bi fobîya avabûnê re xurttir dibe û di vê demajoyê de jî gihîşt asta xwe ya jortir. Loma jî, em dibêjin, gelo bandorên vê yekê, encamên wê çi û çawa bin? Em ê danişîna yekem de bidin pey bersivên van pirsan jî.

Em ê di civînê de, serê pêşîn fikirên Mamoste Tanıl Bora, hîn bibin. Gava em çavekî lê digerînin, em hay jê dibin; em behsa kesekî wisa dikin ku li ser Demirel, îdeolojîyên sîyasî, miletperestî, mihafizekarî, Îslamperestî, Tevgera Mengîparêz ya ji 12ê Îlonê heta bi salên 1990î, ji salên 1990î heta bi 2000î, MHP2, Miletperestî û Faşîzm nivîs nivîsîne û hema bêje van 40 salên dawî ji nêzik ve şopandine, dahûrandine û li ser van mijaran pirtûk nivîsîne.

A rast, cografyayek heye ku 50 hezar mirov lê mirine, em behsa vê dikin. Bêşik, cografyayeke ku 50 hezar mirov lê mirine, ancax bi mezbaxaneyê dikare were vegotin. Çi heyf ku em nikarin bêjin, me demajoyeke wisa xwîndar li pey xwe hişt. Ji ber ku hê jî xwîn ji damarên jêkirî yên Kurdan diçe. Li cografyayeke wisa têr êş, em ê di hemû axaftinan de, lêgerînê tê de bikin ka ji bo rêya ku diçe çareserîyeke aştîyane, demokratîk û dadîyane dikare bi kîjan hêman û bingehan were avakirin. Piştî vê gotinên destpêkirinê yên giştî, mamoste Tanıl Bora, kerem ke, dora peyvê ya te ye.

Tanıl Bora – Lêkoler- Nivîskar

Roj baş ji hemû kesan re. Ez ji bo vexwendinê spasîya xwe li DİTAMê[2] dikim. A niha, navê vê civîna me Kurd Çi Dİxwazin e? Lê belê, ez, yê ku wê pêşkêşîya pêşî bike, ez ê li ser mijara Tirk Çi Diwazin? biaxivim. Ez ê hewlê bidim da ku karibim nêrîneke bergehfireh bidim ber we ka miletperestîya Tirk, em dikarin bêjin miletperestîyên Tirk jî, bi çi rengî bala xwe dide ser meseleya Kurdan.

Di vê hilbijartinê de, li Tirkîyeyê, tiştê ku derdorên miletperest pê kêfxweş bûn, bi rastî jî coşeke zêde jê girtin, dengê ku Sinan Oğan girt û di tura duyem de jî, miletperest mîna kirdeyeke ku

1 Ev mijar, di rûniştina 1. a civîna bi navê 'Kurd Divê Çi Bikin' ya di 8ê Tîrmeha 2023'an de li Amedê pêk hat de hate nîqaşkirin.

2 Navenda Lêkolînên Civakî ya Dîcleyê-NLCD

divê were razîkirin û dilxweşkirin derketin rastê. Qet nebe, wan ev yek bi vî awayî şirove kir. Li cîyekî ku Kurd û nûnerên sîyasî yên Kurdan wekî kilîd dihatin qebûlkirin, berevajîya vê çêbû; hestekî serketinê yê mezin bi wan re çêbû ku nûnerîya Kurdan hat vetokirin û di şûna wê de miletperestîya Tirkî mîna kirdeyeke ku divê were dilxweşkirin û razîkirin derket rastê. Bi ya min ev yek pir tiştan dide der. Ji wêdetirî nirxandina stratejîk, awayekî rikgirîyê heye li paş vê yekê. Min cureyekî ji têrma vetoyê bi kar anî. Reaksîyoneke ecêb heye li hemberî dîyarkerîya Kurdan ya di qada sîyasetê de. Sedema ku ez dibêjim, rikgirî ev e: Rikgirî, ew hest e ku dilînên di borîrojê de çêbûyî, car din tên fîtkirin. Ez wisa difikirim ku bi taybetî jî sala 2015an, ji bo vê yekê xala werçerxê ye. Di sala 2015an de, HDP3 wekî partîya sîyasî ya kilîd derket rastê û paşê jî bi saya hilbijartinên Stenbolê ev yek dubare bû û vê yekê kir ku miletperestîya Tirk rikgirîyekê di hundirê xwe de mezin bike. Wekî din jî, helbet, berîya wê, rikgirîyek heye ku ji ber demajoya çareserîyê çêbûye. Ji ber ku mîna kirdeyekê xuya dikin ku dikare pozîsyona Tirkan ya qoda milet î hakimîye xera bike û di vê yekê de bi ser jî dikevin, rikgirîyeke mezin heye ji bo vê rewşê. Tiştê ku em li vê derê dibînin û kêfxweşîya ku ew berîya tura duyem ya hilbijartinê bi wan re çêbû, danedera vê rikgirîyê bû.

Ji bo ku ez karibim balê bibim ser gelemşeyeke dilînî û sîyasî, min bi hilbijartinê dest pê kir. Lê belê ez ne analîzkerê sîyasetê me. Ew şîyan û behredarî bi min re tune ye ku karibim tiştên di hilbijartinê de qewimîne û sedemên wan dahûrînim. Di warê pisporîya xwe de xebatê dikim û li ser îdeolojî, fikir û encamên îdeolojîyên sîyasî yên li Tirkîyeyê disekinim.

Di hîm û esasa xwe de, li Tirkîyeyê, di nava miletperestî an jî miletperestîyan de jî cudatî hene, meylên ji hev cuda hene. Gava ew bala xwe didin ser meseleya Kurdan, gelo bi kîjan pêşfikiran didin ser rê? Derdên wan çi ne? Ji bo ku karibim van yekan bi kurtayî bêjim, ez ê hewlê bidim. Divê em vê yekê qet ji bîr nekin. Em serdemekê dadihûrînin ku êdî înkarkirina zanava (identity) Kurdan bi awayekî ku car din pêk neyê, li paş me maye. Ev yek îro ji bo me tiştekî asayî xuya dike lê di rastîya xwe de heta serdemeke borî ya pir nêzik, ne tiştekî asayî bû.

Îro ro, di nava miletperestîyên Tirk de, yên herî radîkal, yên herî tundraw jî tê de, êdî tu kesekî tune ye ku zanava Kurdan nas nake. Yanê, em ê di wan kesan de ku yên herî radîkal, herî tundraw in jî, rastî vê yekê nayên. Miletperestîya Tirk, hatiye qonaxeke wisa ku zanava Kurdan nas dike, hebûna wê qebûl dike û dike nêrînekê, perspektîfekê der heqê meseleya Kurdan de ava bike û dike ji wê qonaxê jî rabihure. Baş e, gelo ew di vê deravê de çawa dibînin? Ew, di vê çarçoveyekê de ku hebûna Kurdan nayê înkarkirin, bi çi rengî li wir dinêrin? Ez ê hewlê bidim ku wê polîn bikim. Ji bo ku bibe hêsanî, ez ê bi sê sernavan û bi sê awayên nêzikîtêdayînê vê yekê kategorîze bikim. Ez hema ji serî de vê jî bêjim. Ez hewlê didim, çarçoveyekê li ser aîdîyetên partîyên sîyasî yên dîyarkirî daynim. Ez jihevcudakirineke wekî yê MHPyî, yê İYİPî, yê Zafer Partîyî û alîgirên vî alî û wî alî nakim, di esasa xwe de, hewlê didim di ser kesên ku dinivîsin re, di ser kirinên îdeologên miletperestan re û di ser nivîsên wan re çarçoveyekê daynim ku hemûyan dixe nava xwe.

Bi taybetî ji hêla nêrînên miletperestên mengîparêz ve, helwesta berbelav ya ku pir zêde hatiye qebûlkirin, ev e: Li gorî vê helwestê, ew jihevcihêkirineke nasyonalîteyî dikin. Milet û milîyet. Kurd milîyet in, yanê nasyonalîte ne. Ziman, dîrok û folklorên Kurdan yên xweserî xwe hene. Ev tê qebûlkirin û tê nasîn. Lê belê, ev derav, asteke bin milet e. Asteke wisa ye ku bi awayekî dîrokî nekarîye xwe bigihîne qonaxa miletbûnê û ew gewher û şîyan pê re tune ye. Loma jî, ew miletperestîyên Kurdan wekî miletperestîya etnîk pênase dikin. Miletperestîya etnîk, ji miletperestîyê cudatir, helbet, miletperestîyeke di asteke jêrîn de ye, miletperestîyeke degrade[3] ye. Halwe, Tirk, ne tenê milîyet in, di heman demê de, milet in. Tirk, qet nebe Tirkên li Anatolyayê, pişta xwe didin qewmên Oğuz Kıpçak, xwe dispêrin miletê Oğuz Kıpçak û digel wê jî, xwe dispêrin miletekî ku li dorhêla xwe mengîyeke wisa çêkiriye ku mirov dikare bêje gerdûnî ye, dewleteke neteweyî

3 jihevparçebûyî, kêmxistî

ava kiriye û derketiye wê asta miletbûnê û pê re jî, ev milet milîyetên dîtir jî dixe nava xwe. Têgiha asîmîlasyonê jî, carinan bi kar tînin carinan jî bi kar nayînin û dibêjin, şîyana lixwegirtinê bi wan re heye.

Her wiha, Kurdan jî, îdeala cureyekî mirovahîyê ya Tirkbûnê pêk anî. Ew bi vê Tirkbûnê, ferazîya avanîyeke wisa dikin ku Tirkbûn, bi angaştên xwe yên mezin miletek e, xîtabî hemû mirovayetîyê dike û milîyetên din hene ku di bin asta wî de ne û dikarin di nava wî de reng û taybetîyên xwe yên xweserî xwe jî biparêzin. Tew jixwe îdeologên miletperest yên ku geşe bi vê fikirê dane, wekî mînak, dikarin bêjin hin kirinên radîkal û tundûtûj yên di salên 1990î de, kuştina mirovan, valakirina gundan di hîm û esasa xwe de karên nelibar in, an jî ew kes dikarin ranêzikîyeke wisa bidin der. Lê belê, pîvana esasî ya di vê yekê de ev e; Kurd di zemîneke milîyetê de tên nasîn ku statuyeke bin-milet e. Daxwaza kilîdî ya di vê deravê de, pabendî ye. Ew pabendî wê fikirê ne ku Tirk nimandina wê dikin û tenê ji Tirkbûneke etnîk pêk nayê. Ev perspektîfek e. Ev perspektîf, bi rastî jî, vîzyona miletperestîyeke mengîparêz e ku em dikarin bêjin li hemû partîyên heyî, li hemû rêze-partîyan berbelav dibe.

Di beşa duyem de, ez dixwazim bêm ser dabaşa ranêzikîya miletperestîya mihafizekar. Ev ranêzikîya miletperestîyê, vîzyoneke wisa ye ku em dikarin bêjin, zêdetir di derdorên AKPyê de (Partîya Dadwerî û Bipêşketinê) kartêker e. Di hin deravan de dirûvê wan bi kev dikeve. Ya rast, wekî şema, pir zêde dirûvê wê bi ya ku min cara pêşî got, dikeve. Lê belê, di vê deravê de, ranêzikîyeke wisa heye ku wêdetir e ji biratîya umetî ya neşênber, ji helandin û girîngîpênedana bo zanavan ya di nava tevdehîya umetê de. Di vê deravê de, awir û perspektîfeke wisa heye ku Kurdan wekî Kurdên Tirkan an jî wekî miletekî berdestk aşop dike. Ji bo ku danqebûlkirina vê fikirê, bi hin tercîhên ku hin nivîskar dipejirînin, hin palderên dîrokî tên nîşankirin. Peyvên bi efsûn û kilîdî yên di vê yekê de, wekî parçeyekî wê bêjarê ye ku hûn hemû jî nasyarên wê ne; bêjara li ser Melazgir, Selahadînî Eyûbî û Îdrîsî Bilîsî ye. Melazgir ew nîşane ye ku kilîda Anatolyayê ji bo Tirkan, ji bo serdestîya Tirkan vebûye. Ji ber ku Kurdan jî wekî hêza leşkerî di nava şerê Melazgirê de cî girtiye, Melazgir, wekî mînaka ku Kurd jî hevparê vê rûmet û şerefê ne tê qebûlkirin. Ez nakevim wan gengeşîyan ka bera jî Melazgir çi bû, tiştekî çawa bû. Dabaşa me ne ew e. Fetha Qudsê ya ji alî Selahadînî Eyûbî ve, wekî demeke bandevî ya dîroka Îslamê tê berzûbalakirin û wiha tê şirovekirin; Selahadînî Eyûbî Kurd e, lê belê Selahadînî Eyûbî bi mîsyona dewleta Nurettîn Zengîn, Atabegîyeke Tirkan ya hevsûyê Selçûkîyan, yanê di çarçoveya mîsyona ku dewleteke Tirk ew dîyar kiriye de, ev serketin bi dest xistiye. Wekî dongî, Selahadînî Eyûbî, wekî fermandarê dewleteke Tirkan, di çarçoveya mîsyoneke dîrokî de ku dewleteke Tirkan ew dîyar kiriye, ew şerefa mezin ya Îslamî bi dsest xistiye. Digel vê şiroveyê, rastînîyek heye ku Îdrîsî Bilîsî, li dijî Şîayê, di Şerê Çildêran de, bi Yavuz Siltan Selîm re hevkarî kiriye, tew jixwe wî bi xwe piştevanîya Siltan Selîm xwestiye. Li dijî kê? Li dijî dijminê Osmanîyan, li dijî Şîayê.

Bi taybetî xwedîtî li van her sê mînakên dîrokî tê kirin. Ev her sê mînakên dîrokî, di wê ranêzikîyê de ku ez wê wekî miletperestîya mihafizekar pênase dikim, dibêje; Kurdan bi van serketinên xwe yên dîrokî yên mezin, nav li xwe geş kiriye, di zemîna milîyetbûnê de rûmet û şanazîyeke milî dide wan û ev yek di dîrokê de bi rêxistinkirin û starîlêkirina dewletên Tirkan qewimîye û mesajeke dîrokî radigihîne me. Li gorî vê mesajê, Kurd, gava di bin starelêkirin, birêvebirin û beralîkirina Tirkan de bin, ew ê têkevin halê xwe yê herî baş. Ji ber wê yekê jî, ez hinekî siviktir dikim û têgiha Kurdê Tirkan bi kar tînim. Ev e ranêzikîya duyem ku ez ê wekî mînaka duyem bêjim.

Ya sêyem, ya rast, ez ê nikaribim wê wekî ranêzikîyeke tirsnak û îdeolojîk an jî wekî hewldaneke ramanî pênase bikim. Ez ê karibim bêjim, ew hê zêde ajoyî ye, di medaya civakî de dide der, ne wekî ranêzikîyeke birêkûpêk ya îdeolojîyeke sîyasî derdikeve rastê, lê belê bi hin jest û reaksîyonan û car caran dide der û tiştekî wekî amalgamîk e ku hê nû kel pê ketiye. Dibe ku negihîje tu cîyekî an jî bigihîje cîyên pir tirsnak jî. Em nizanin ka ew ê çawa teşe bide xwe. Ez vê yekê jî,

bi têgiheke hêsanîker, wekî dîssîmîlasyon pênase dikim. Asîmîlasyon tê wateya, lixwegirtina bi wekxwekirinê, dîssîmîlasyon; tê wateya, heramoyîkirinê, jixwederkirinê, lidervehêlanê.

Hin sosyologan vê deravê bi têgiha jixwederkirinê pênase dikin. Mirov dikare bêje, helwesteke wiha ye; Kurd hene û xerab in. Em hewlê nedin ku Kurdan li xwe bigirin. Bila Kurd li şûna xwe bin, ji me cihê bimînin, bila nekevin nava me, em wan nexin nava xwe. Em wan nexin nava sîyasetê jî. Ev yek, bêjareke nefretê ye. Her wekî min got, em ji her du xalên pêşî cudatir, wekî ranêzikîyeke tevdeyî ya ramanî ya îdeolojîk behsa vê yekê nakin. Em behsa lihevkelîna reaksîyonî dikin. Di hin konjonkturan de, her wekî min got, bi taybetî di medayaya civakî de, wekî deraveke lînckirinê, wekî asteke lînckirinê xuya dike. Lê belê, ev yek nîşan bi rastînîyekê, nîşan bi tiştekî ku di xwe de dikele, dike. Divê em wê jî ji ber çavên xwe nedin alî. Ez bi kurteaxaftinên xwe ve navdayî me. Berî ku ez ji navdarîya xwe kêm bikim, deng ji xwe dibirim. Hûn her hebin.

Moderator - Sedat Yurtdaş Cigirê Serokê DİTAMê

Em spas dikin. A niha jî, em gotina pêşî bidin Erol Katırcıoğlu. Helbet, mijareke pirrehend e. Ew ê ji kîjan hêlê ve tevkarîyê lê bike, ew ê bêje, kerem kin.

Pirs û Beşdarî

Erol Katırcıoğlu – Akademîsyen / Mebûsê Berê

Ez dixwazim bêjim, ji civîneke wisa kêfxweş im. Ji ber ku di roja îroyîn de, hê jî li Tirkîyeyê meseleya Kurd heye û der heqê çareserîyê de hêvîyên heyî kêm dibin, ev rewş, bi taybetî ji hêla wan mirovan ve ku li welêt doza demokrasîyê dikin, gelemşeyeke gelek giran û bêhenek e. Ez ê der heqê vê miletperesetî û avabûna milet de zêde tişt nebêjim ji ber ku ez wan baş nas dikim. Digel wê jî, ez dawîya dawî yekî aborînas im û heke karibim ji perspektîfa xwe hin tiştan lê zêde bikim, belkî ji civînê re bibe tevkarî.

Di vê civînê de ku wê gengeşî were kirin li ser pirsa Divê Kurd Çi bikin?, gava mirov çend çespanan dayne rastê, wê kêrhatî be. Yek ji wan çespanan ew e ku demajoya gerdûnîbûnê kir ku gelemşeyên li ser zanavê derkevin rastê. Ji ber ku bi rastî jî, digel ku demajoya gerdûnîbûnê şîyana dîyarkirina norman ya netewe-dewletê bi sînor kir jî, bû sedem ku zanavên cuda yên di nava dewletê de têkevin nav nedîyarîyekê. Her wekî hin akademîsyen jî balê dikişînin serê û dibêjin, li dinyayê civakeke rîskê xuyanî kir û demajoyeke wisa dest pê kir ku grûbên cuda yên di nav netewe-dewletan de dozên nû kirin.

Wekî çawa wextekî împaratorî rûxîyan û berê xwe dan forma netewe-dewletê, ez li ser wê bawerîyê me ku em di serdemeke nû de ne û tê de têkoşîna zanavên ji hev cuda diqewime. Her cara ku sînorên netewe-dewletê bêhêztir dibe, du tişt çêdibin. Yek jê, zanavên ku wisa difikirin netewe-dewlet ya wan e, reflekseke miletperest ya wekî vê didin der û ji bo ku netewe-dewlet bi awayê ku ya wan e were pênasekirin û ew jî di nava vî banê hanê de careke din jî serdestîya xwe daynin û xurttir bikin, dikevin nav liv û tevgerê. Lê belê, di heman demê de jî, zanavên cuda yên ku şîyana wan tune ye netewe-dewletê dîyar bikin, -ev zanav ew zanav in ku wan xwe pir mexdûr hîs kiriye-, hewlê didin ku bidin zanîn divê lêgerîna demokrasîyeke nû were kirin. Gava em di deqbenda (konteksta) meseleya Kurd de berê xwe didinê, ez wisa bawer dikim ku gengeşîyên meseleya Kurd yên heyî, li ba neteweyên dîtir jî, bi gengeşîyên têr naverok dikudin.

Bi qasî ku ez dibînim, li Tirkîyeyê elîtên cumhurîyetê hene. Ew di çarçoveya miletperestîya Atatürkparêz de wisa difikirin ku divê welat ji alî wan ve were birêvebirin. Em dikarin bêjin, ew

kes bi awayekî giştî, mirovên sekuler in. Ev mirov dixwazin bêjin, avakarên vê civakê ew in û loma jî divê bandoreke wan ya xurt hebe di birêvebirina civakê de.

Lê belê, zanaveke din jî heye. Ew jî, em dikarin wê wekî Îslama sîyasî pênase bikin. Ev zanav jî difikire ku netewe-dewleta bi navê Tirkîyeyê ya wan e. Ew cumhurîyetê wekî parantêzekê dihesibînin û dibêjin, em dixwazin wê parantêzê bigirin.

A rast, di navbera wan kadroyên sîyasî de gengeşî tên kirin ku Tanıl Bora di şemaya duyem de ew wekî yên ku bêtir balê dibin ser miletperestîyê û wekî yên ku dibêjin em avakar in û ev netewe ya wan e. Mîna ku kurteya çîroka hilbijartina giştî ya sala 2023yan jî ev e ku li me qewimî. Lê belê, jê jî wêdetir, hin zanav jî hene ku dixwazin werin cem hev û dixwazin bila ramaneke nû ya demokrasîyê hebe da ku karibin doz û daxwaza xwe bi pêş de bînin.

Mentîqa avakirina HDPyê û bendewarîya ku min di têkoşîna wê ya sîyasî de bal dibir serê, ev bû. Ev bû, ya ku wekî rêya sêyem tê binavkirin û ji bilî van her du zanavan xwe pênase dike. Wan hewl da ku zanavan bîne cem hev û di çarçoveya demokrasîya radîkal de hegemonyayekê ava bike û ev yek kêm zêde di hilbijartina 7ê Pûşpera sala 2015an de pêk hatibû.

Kurd, di çarçoveya Komara Tirkîyeyê de, ne neteweyeke serdest in. Lê belê, wekî hejmar pir bihêz in. Bi awayekî kevneşopî, ji ber taybetîyên xwe, heta tu bêjî bes gelekî kartêker e. Ji ber hindê jî, wê sîyaseta Tirkîyeyê, bi çi awayî be jî, teqez wê bi hebûna Kurdan ya di nav birêveberîyê de were birêvebirin. Gelo gengaz e ku mirov xwe bigihîne wê qonaxê? Bi ya min gengaz e. Lê belê, em tê de gengeşîyan dikin ka em ê çawa karibin xwe bigihînînê. Digel wê, ez dikarim bêjim, bi taybetî vê hilbijartina dawî, encamên wisa bi xwe re çêkirin ku gelek kes di xwe de şewişîn. Belkî jî gengaz e ku bi civînên wisa fikirên nû bidin der. Bi rastî jî, berê me bi wî alîyî ve ye ku li Tirkîyeyê, wê tevgera sîyasî ya Kurdan bibe aktora herî çist û çalak, herî afirîner û herî xurt, belkî jî em ê wê yekê bijîn.

Melek Göregenli – Akademîsyen

Îdeolojî, fikir û bêşik bêjara (discourse) nefretê, heke em bi awayekî şûngehî (mekanî) pênase bikin, "li jor" tên sazkirin; tawanên nefretê jî li jêr tên kirin. Ez zêdetir hewlê didim der heqê ka li jêrê çi diqewime de, dîsîplîneke agahîyan çêkim. Gava em bi awayekî dîrokî jî berê xwe didinê em dibînin, tevî ku awayê çêbûna reftara miletperest ya li Tirkîyeyê û qewimandinên miletperestîyê di hişê mirovan de pir naguhere jî, awayê qewimandinên wê û grûbên ku xwe li vê îdeolojîyê dikin xwedî, dikare biguhere. Wekî dîrokî, her çend dem bi dem grûbên armanc yên qedîm hebin jî, em dibînin ku em dikarin grûbên nû jî li wan zêde bikin. Bi taybetî, di van demên dawîyê û di demajoya hilbijartinê de jî me dît ku li Tirkîyeyê, bêjar û reftara miletperest, her wekî Tanıl Bora got, her çend di çarçoveyên îdeolojîk yên ji hev cuda de biqewimin jî, wekî çawa her gav diqewime, tim li dijî Kurdan û wekî cihêkarî û heramoyîkirinê dide der. Li ser fikira min, tiştekî wekî heramoyîkirina bi nasînê, ne gengaz e. Jixwe bêyî nasînê heramoyîkirin çênabe. Merca yekem ya heramoyîkirinê, ev e; mirov grûbeke derveyî ya ji grûba xwe cuda, pênase dike û grûba ketî behsê nas dike, pênase dike û bi awayekî hîyerarşîk jî, li şûneke ji şûna xwe nizmtir cî bi cî dike. Ji ber ku miletperestî jî îdeolojîyeke bi vî rengî ye, çi ji bo Kurdan çi jî ji bo grûbeke din, jixwe heramoyîkirina bêyî nasînê ne gengaz e. Bi awayekî dîrokî, hebûna Kurdan tim hatiye nasîn û carinan nehatiye binavkirin carinan jî bi awayekî aşkere hatiye binavkirin, wekî etnîsîteyeke cuda hebûna wê hatiye înkarkirin û ji bo ku werin asîmîlekirin û kedîkirin, hewl hatiye dayîn.

Berî ku grûbeke derveyî wekî grûba li cîyê jêrîn were pênasekirin û cîbicîkirin, ne gengaz e miletperestî wekî îdeolojîk were avakirin. Jixwe ya ku miletperestîyê ji jêbûna (aîdbûna) etnîkî, pabendîya etnîkî cihê dike jî ev yek e. Tanıl Bora wekî rikgirî pênase kir, ez jî wekî nefreta kolektîf pênase dikim û di van demên dawîyê de, tiştekî wisa ku di lîteraturê de wisa tê pênasekirin, li

me qewimî û ev yek ne tenê li hemberî Kurdan bû. Li hemberî koçberan jî, li hemberî LGBTyîyan jî li me qewimî ku bi awayekî hebûnî dihatin mehkûmkirin.

Me di demajoya hilbijartinan de jî dît ka AKPê di bîst salan de çawa hilbijêrên xwe çêkirin û der heqê îdeolojîya miletperest û der heqê pratîkên vê îdeolojîyê de çawa teşe da beşeke mezin ya ji gel û di vî warî de çendî afirîner e. Miletperestî, bi wateya klasîk, di sosyal-psîkolojîyê de, bi wê yekê re ne pêwendîdar e ku komeke mirovên etnîk xwe bi grûba xwe re dike yek û xwe pê şanaz dike; jê wêdetir, miletperestî, demajoyek e ku li ser tevgera miletperest ava bûye û hîma wê jî li ser van yekan e; zanaveke din ya etnîkî kêm dixe, wê heramoyî dike, serdestî lê dike, grûba din ya etnîkî ji xwe cihê dike an jî dibe parçeyekî wê jixwecihêkirinê an jî, qet nebe bi bêdengmayînê, bêedaletîya ku li grûba din ya etnîkî diqewime, qebûl dike û îdeolojîya xwe qewîntir dike. Lê belê, miletperestî û pratîkên ku di van demên dawîyê de bi rastê ketin, li ser armanca afirandina nefreta kolektîf û beralîkirina girseyan ya bi vê hêlê ve, tê afirandin û ev yek ne tenê li Tirkîyeyê wisa ye, di heman demê de, li cografyayên din yên dinyayê jî wisa ye. Êdî bêjareke miletperest ku di şûna jorîn de tê avakirin, têr nake ku tevgerînên girseyan werin beralîkirin û têr nake ku tevkarîyê li kudandina hegemonyaya desthilatan bike. Ji bo ku girse hê zêdetir werin motîvekirin, êdî divê li hemberî grûba derveyî, bi şêwe û navgînên îdeolojîk yên ji hev cuda, nefreta kolektîf were afirandin. Di heman demê de, divê kesê ku endamê vê nefreta kolektîf e were pîrozwerkirin û nirxeke taybet bi vî endamî û jêbûnê (aîdbûnê) were dayîn. Me ev yek di demajoya hilbijartinê de bi awayekî zelal dît. Gelekên ji me rast lê hatine, mirovan di axaftinên xwe yên rojane de, dengdayîn ne wekî reftareke asayî ya polîtîk lê wekî xizmetkirina armanceke pîrozwer hîs kir. Propagandaya hilbijartinê ya desthilatê, aşkere bû; ne tenê nîşan bi wan grûban kir ku divê nefret ji wan were kirin û divê werin heramoyîkirin, di heman demê de, di serê mirovan de bi cî kir ku gava ew li dijî wan grûban bin ev yek tê wê wateyê ku ew ji grûbeke destegulî û mêzgirtî ne. Ev bêjar di nava hilbijêran de veguherî ser klîşeyên kêrhatî. Wekî mînak, ji bo pirsa "Tu çima dengê xwe didî Tayyip Erdoğan?" ev bersiv dihat dayîn, "Ji ber ku naxwazim dengê xwe bidim PKKyê, ji ber ku ez ne PKKyî me, aşkere ye, wê Kılıçdaroğlu bi wan re hevgirîyê bike." Ji ber ku bi taybetî mijara me ye, ez Kurdan wekî mînak dibêjim, lê hûn dikarin vê yekê ji bo penaberan jî bêjin. Jê jî wêdetir, klîşeyeke dîtir ku ji bo vê hilbijartinê hat afirandin jî, klîşeyên seksuel bûn. "Nebûna piştgirê LGBTyîyan" jî bû navgîneke rûmetdarîyê. Nirx, hezkirin û naverokên têgihên welat, milet û malbatê bi awayekî yekteşeyî dihatin pênasekirin û mirovên ku ev pênase li hev parve dikirin, hem mêzgirî li wan hat kirin hem jî hêzeke taybet bi wan hat dayîn. Ev hêza sembolîk û car caran jî ya rastîn, dike ku tundûtujî jî li dijî grûbên ku nefreta kolektîf ji bo wan hatiye afirandin, were rewakirin. Bi ya min, peyva rikgirî; wê paşxaneya îdeolojîk û dilîna ku navçînîyê lê dike da ku nefreta kolektîf veguhere ser tevgerînê, pir baş dide der. Herçî veguherîna nefreta kolektîf ya li ser tundûtujî û tawana nefretê ye; tiştekî çînayetîyê heye di vê demajoya kiryarîyê de. Mirovên xizantir, kesên ku li şûna jêrtir bi cî bûne, belkî jî ew kes in ku ji hêlekê ve armanc in ji bo wê nefretê, kesên ku di kirina xwe de xerab in; sed korayî, hemû jî ew kes in ku dirûvê wan bi hev dikeve. Yanê, em leqayî vê yekê dibin; yê ku êrîş dike, pir zêde wekî wî kesî ye ku êrîş lê tê kirin. Belkî jî divê em di deqbendeke dîtir de li ser vê yekê biaxivin.

Cuma Çiçek – Akademîsyen

Birêz Tanıl Bora, têkilîyeke çawa heye di navbera van her sê miletperestîyan de ku te ew pênase kirin? Pirsa yekem ev e; gava em di ser pêdeçûna demê re bala xwe didinê, têkilîya van her sê miletperestîyan çi ye. Pirsa duyem jî, gava em xwendineke dîrokî bikin, em dikarin destpêka vê yekê wekî salên 1950yî jî qebûl bikin berîya wê jî qebûl bikin. Gelo giranîya van her sê miletperestîyan çi ye? Texmîna min ew e ku ev her sê miletperestî di heman demê de çênebûne û geşe bi xwe nedane. Heke em vê têkildarîyê di ser demê re bixwînin, gelo hûn ê karibin çi bêjin di vî warî de?

Beşdar

Spasîya we hemûyan dikim. Roj baş ji we hemûyan re. Pirsa min, mamoste birêz Bora behsa neteweperestîyê, nijadperestîyê kir. Sê kategorîyên beşên civakê kir. Pirsa min kesên ku xwe wekî çepgir dibinin li Tirkîyeyê. Nijadperestîya çepîtî li Tirkiyêyê serdest e an di kategorîya wan de tê meşandin. CHP ji wê venaqetînin, wekî dinî, xwe wekî sosyalîst dibînin, komunîst dibînin, bi tevahî çepgir dibînin. Reaksîyona wan li pêşberî neteweya Kurd çi ye? Pêve girêdayî. Ez xwe wek neteweperestekî Kurd dibinim, Kurdistanî dibînim, li bakurê Kurdistanê. Ez vî tiştî dibînim, reaksîyona ku ji alîyê Tirkîyeyê tê, gelo ev wekî em dikarin bibêjin projeya dewleta damezrandina Tirkîyeyê, li ser tunebûna kêmnetew û netewên din hatiye avakirin. Bi vî şêweyî tê avakirin an... di van demên dawî yên 20 salan, di sî salan de şerên ku li bakurê Kurdistanê û li hemû cîyan tê kirin, li ser vê esasê tê meşandin. Û dibêjim di warê şer de dijberî vî şerê me, her awayê... Li bakurê Kurdistanê, şerê çekdarî malmîranî, malxirabî, ji bo Kurdan û Kurdistanê anîye û têkbirineke bingehîn li Bakurê Kurdistanê heye. Ji ber vê sedemê bi Kurmancî pirsa min ev e. Ez hêvidar im karibe pirsa min bibersivîne. Spasîya xwe dikim ji bo metna wî yê balkêş.

Levent Korkut – (STGM)

A rast, parçeyekî têkildarî pirsa dawî ye jî. Miletperestîya di nava CHPyê4 de, ger em hinekî jî berpêyî siberojê lê binêrin, wê çi bibe? Rewşa miletperestîya di nava CHPyê de, bi nêrîneke berpêyî îroyîn û siberojî, wê çawa be? Yek ji nêrînên ku bi taybetî ez dixwazim ji Tanıl Bora bibihîsim û hîn bibim ev e; gelo jihevcihêkirina İYİ Partî û MHPyê di zemîneke sosyolojîk de bi cî dibe? Gelo dibetî heye ku ew ji wir ji hev cuda bibin? Ew her du jî, ew pêkhate ne ku li ser hîma mengîparêz rabûne. Gelo ev rewş berdemî ye? Gelo ew ê car din bibin yek? An na, di vê jihevcudabûnê de tiştekî sosyolojîk heye? Hin hêmanên wisa yên ji hev cuda, bûn alîgirên İYİ Partîyê, lê gelo ji bo jihevcudabûnê ev yek têr dike? An na ew ê car din bên cem hev? Gelo wê yekbûnek çêbibe?

Wekî din jî, li alî rojavaya Tirkîyeyê, li bajarên mezin, bandoreke mezin ya miletperestîyê heye li ser ciwanan, bi taybetî li ser ciwanên lîseyê û zanîngehê. Hêmana ku Tanıl Bora wê wekî sanal bi nav dike jî pir girîng e, zarok bandorê jê digirin. Di vê deravê de, bingeha vê yekê çi ye? Ev yek, bi giştî bandorê li ser beşên civakê yên çîna navîn dike ku em dikarin wan wekî Tirkên Spî bi nav bikin; û jixwe ev yek, bi meseleya penaberan jî çûye esmanan. Min wisa hîs kir ku bandoreke wê ya bêhenek heye li ser xwendekaran. Gelo bingeha vê yekê çi ye an jî mirov dikare bi çi rengî têkoşînê bi wan re bike? Ez dixwazim di vê çarçoveyê de dîtinên wî hîn bibim.

Arzu Yılmaz – Akademîsyen

Gava mamoste Tanıl dest bi axaftina xwe kir, ya rast li wir jî dinivîse, Divê Kurd Çi Bikin?, lê belê mamoste navê civînê wekî Kurd Çi Dixwazin bi lêv kir. Vê yekê hin tişt di min de şîyar kirin. Ji ber ku bi rastî jî, ev yek tiştekî wisa ye ku em gelek caran li Ewropayê û li Emerîqayê (DYE) jî leqayî wê dibin û ji me re dibêjin, “erê, tu vê yekê ji me re bêje, lê ka ev Kurd çi dixwazin? Tu wê bêje.” Ji mamoste efû divêm, ji şehitîna zimên wêdetir e û ez bera bera, wekî kesekî ku pirsa “Kurd Çi Dixwazin?” her tim di hişê wê de gerîyaye û tê de bi cî bûye, dipirsim. Ji kerema xwe re, di dahûrandinên wan de, bi rastî jî, ne dîyar û aşkere ye ka Kurd çi dixwazin? An jî ew Tirkên ku we bala xwe hûr û kûr daye ser wan, gelo ew dibêjin qey Kurd çi dixwazin? Çima ew fam nakin ka Kurd çi dixwazin? Heke em karibin dîtinên we yên li ser van yekan jî hîn bibin, ez ê kêfxweş bibim.

Tanıl Bora – Lêkoler / Nivîskar

Ji ber ku dem sînorkirî ye ez ê hema bersivên kurt yên wekî telgrafê bidim. Belê dibe ku sedemên derhişî yên şehitîna zimên hebin. Ez bi xwe nikarim wê vedim û rîçika wê derînim. Heke werim ser pirsa yekem, wekî "ew dixwazin welat parçe bikin" dibînin. Hemin ku em ê telgrafîk bixaxivin. Em dikarin bêjin, ew wisa lê dinêrin; Kurd, bi taybetî bi pîjkirinên cur bi cur dixwazin welêt ji hev parçe û parve bikin û ji wê asta nasyonel, nasyonalîte, milîyetê berê xwe bidin asta jor ya miletbûnê û bi vê daxwaza xwe ve jî zêdegavîyê dikin. Bi kurtayî dîtina gişti ev e.

Bêşik, li her derê dinyayê, miletperestî di pevçûnan, di zêdebûna pevçûnan û berdewamkirina wan de, bi rolekê radibe. Ev yek bi xwe, tiştekî wisa ye ku miletperestîyê har dike û miletperestî bandorê li serê dike. Ev yek pir aşkere ye. Ev pirs, bersiva xwe jî di xwe de dihewîne. Wekî din jî, destkarîyeke di cî de çêbû ji bo meseleya miletperestîya li derdora CHPyê an jî ka ew derdorê bi çi awayî bala xwe dide miletperestîyê. A rast, wekî çarem, ew jî heye. Em ê wê çawa pênase bikin? Bi awayê ku ew xwe pênase dikin em dikarin bêjin, miletperestîya Atatürkî ye, neteweperestî ye. Lê ya rast, ew jî di nava xwe de ji hev cuda ne. Li wê derê, problem û nakokîyeke wisa heye. A rast, milîyet wekî şema rastînîyek e, lê rûxarek e, zemînek e. Ji bo miletbûnê an jî bi bêjara Kemalîst ji bo netewebûnê, pêwîst e kesek derkeve asta jortira wan, derkeve rûxareke gerdûnî. Ji bo wê jî, divê mirov derkeve asta ji jora etnîkîyê.

Ev miletperestî, xwe dispêre angaşteke wekî; divê mirov di rûxareke etnîkî de nemine û dibêje, miletperestîya Tirk ya ku Atatürk ew ava kir jî bi temamî wê yekê dike. Dibêje, navê Tirk yê li wê derê, ne civakeke etnîk lê pabendîya hevwelatîbûnê pênase dike. Gava em bala xwe didin serê naveroka wê, wêrekîbûna wê, gava em berê xwe didin helwesta wê ya der heqê mijarên taybet de, em dibînin ku hinek be jî ji îdeolojîya mengîparêz û miletperest cudatir e. A li wir, gelemşeya sereke ya vê miletperestîyê ye.

Di çarçoveya neteweperestîya wê de, bi taybetî vê lê zêde bikim. Mutasyona taybet, dongîya taybet ya miletperestîya Kemalîst, neteweperestî ye. Di heman demê de, xeteke miletperestîyeke wisa ye ku wateyeke miletperestîya derasayî û şovenîst li motîfa antîemperyalîzmê bar kiriye û antîemperyalîzmê ji meseleya kapîtalîzmê şûştiye û wateyeke zenofobîk (xenophobic) ku em dikarin bêjin dijminatîya bîyanan, lê bar kiriye û li ser wê bingehê der heqê Kurdan û meseleya Kurdan de têgihîneke taybet ya tirs û gefxwarinê bi pêş xistiye.

Heke ez bêm ser koma pirsan ya Cuma Çiçek, serê pêşîn min divê der heqê têkildarbûnê de bala we bibim ser vê yekê. Ji bo hemû miletperestîyan wisa ye. Em behsa miletperestîyê dikin. Zaravayên cuda yên miletperestîyan heye. Zimanekî tevdeyî yê miletperest heye lê zaravayên cuda hene. Hin nakokî jî hene ku carinan di nava xwe de dibin xweyî girîngîyekê. Lê belê, îdeolojîyên miletperest, her tim di nava sîmbîyozekê de heyî dibin. Hev li hev zêde dikin, hev xweyî dikin, hev dikewînin. Ez li ser wê fikirê me ku ew wekî sîstemeke tevdehîyê, di dawîyê de piştevanîya hev dikin. Ez alîgir im ku ranêzikîyeke wisa lê bikim. Heke em di nava dîrokîbûnê de bala xwe bibin serê, a rast, her yek ji wan, wekî berdewamîya bizavên sîyasî yên li Tirkîyeyê didin der. Xeta ku em jê re dibêjin, mengîparêzên miletperest heta bi Ziya Gökalp diçe û ji wir tê di nav dîroka dirêj ya MHPyê re derbas dibe û digihîje roja îro. Di deqbenda meseleya Kurdan de, qonaxa wê ya nû ev e. Ev, ji bo wê beralîbûnên nû ne.

Miletperestîya mihafizekar jî jimêjvetîya Îslamperestîyê ye. Îslam destûra milîyetê dide gelo? Gelo nade? Gelo Îslam milîyetê nas dike? Ev rûxara nû ya gengeşîya ji mêj ve ye ku di navbera Îslam û miletperestîyê de heye. Ez wisa difikirim ku di bêjara xwemalî û milî de, her çend armanc mîrateya dîrokî û ramanî ya Îslamê be û ne Tirkperestkirin û Tirkîkirin be jî, armanc milîyetperestkirin e. Bi taybetî, şiroveya li ser meseleya Kurdan jî, rêgeheke wê pêk tîne. Li Tirkîyeyê, di nava dîroka dirêj ya ramana Îslamîst de, eyarên dûrahîyê her tim bûye meseleyeke gelek dijwar.

Ev dijwarî niha zêdetir dibe. Bi taybetî jî, bêjara rojane ya xwemalî û milîbûnê, hewlê dide ku damara di nava Îslamperestîyê de, ya ku bi awayekî rexnegir bala xwe dide ser miletperestîyê, bixitimîne û jê ke. Bêşik di nava Îslamperestîyê de, bizav û boçûn hene ku li dijî vê ne.

Em bên ser pirsa Levent Korkut. Ez ne sosyolog im, herçî têgiha sosyologan e, ji ber ku ew wisa dibêjin, min jî wisa raguhêzand. Ez jî ne bi wê têgihê re me. Loma jî, ez nikarim der heqê dahûrandinên sosyolojîk de gotinên qelew bikim. Her wekî min got, ez pisporê îdeolojîyan im, ez bala xwe didim ser wan meseleyan. A niha, ez vê dibînim. Bêjar, hin tiştan dibêje. Em jihevcihêkirineke di ser re nekin. Em nebêjin, hemû MHPyî wisa ne hemû İYİ Partîyî jî wiha ne. Lê di hîma xwe de, bingeha İYİ Partîyê meyla wan hê zêde li ser bajarîbûnê ye, sekulerbûnê ye û modernbûnê ye. Wekî mînak, ew bi pêş de tînin û dibêjin, divê em bînin bîra xwe ku jixwe miletperestî bi awayekî dîrokî ne mihafizekar e, îdeolojîyeke modernîst e. Ew wisa difikirin ku divê Gökalp di vê wateyê de car din were xwendin. Ên sekulerîst angaştê dikin ku ev miletperestî bi xwe jî dînekî alternatîf e û di vî warî de jî seqamgir in. Miletperestî angaşta dînekî alternatîf e. Alternatîfeke din, pîrozwereke din datîne rastê. Ên sekulerîst, bi wateya ku pîrozwerîya miletperestîyê pîrozwerîya herî serwer e, miletperestîyê wekî pîrozwerîyeke dinyewî qebûl dikin. Di vê deravê de, meyleke girîng jî ev e; ew bajarîtir in û dikarin lewçetîyan bikin, henekan bikin, tew dikarin tiraneya xwe li ser xwe jî bikin û ev hemû dikarin bibin sedema pêxapîneke wisa. Ev rengê wan dikare bibe sedem ku em bifikirin û bêjin, mîna ku ev yên rind in. Lê belê, qalibên nîjadperest yên di nav vî zimanê sivik û kêfxweş de hewîyayî, dikarin Tirkperestîyeke hişk ji nû ve biafirînin. Divê em wê ji ber çavên xwe nedin alî. Nîjadperestîyeke wisa bajarî û modernîst, ez wekî tevdehîyê nabêjim, em nikarin bikin gîştî û bêjin ew hemû wisa ne, lê belê, dibe ku em tiştên wisa ji qaliban der jî bibînin. Û helbet ez bi pêdagirî dubare dikim. Ew ne ew kûre ne ku tu carî hev napelînin û pêwendîya wan bi hev re çênabe, ew bi hev re pêwendîdar in. Gengaz e ku em di her partîyê de rengvedana van tiştan bibînin, lê belê, di bergeha li ber çavan de, İYİP, bajarî, modernîst, sekulerîst, hinekî din jî Tirkperest e, wekî mînak, bi taybetî di çanda populer de, ji alî bandora ku di lîseyan de dike, girîng e. Wekî mînak, mîtolojîya kevn ya Tirkan, fîgûrên wê, lîstikên vîdeoyan yên der heqê wê de, ew îmaj, popularîteyeke felaket e. Ev hê pêkhateyeke di qonaxa haveynkirinê de ye. Rastînîyeke xwe ya bêhenek heye. Çima heye, ew ê bigihîje ku derê, em pê nizanin. Dibe ku bi awayekî ji awayan bibe serdest, ez wisa difikirim ku ew ê di demeke dûrûdirêj de bihêztir be. Ji niha ve di nava xwe de ji hev cihê dibin û ew ê hê jî ji hev cihê bibin. Lê ji bo dema dûrûdirêj, ez wisa difikirim ku ew ê bibe pêleke mayînde.

Cuma Çiçek, behsa giranîya van meylan kiribû. Dîsa ez bi sivikî bêjim, ez wisa difikirim ku sîmbîyoza di navbera wan de zal e. Li şûna ku her yek bi xwe di warê xwe de kartêker bin, bi awayekî tevdehî hêzeke zal ava dikin û pêwendîyê jî bi hev re datînin. Bi tevayî bi hev ve nabin, nabin wekî hev. Li vê cografyayê, ji alî miletperestîyê ve, ji alî qada miletperestîyê bi xwe ve, ez dibêjim qey, bandora miletperestîya mihafizekar zaltir û zêdetir e. Helbet li Anatolyaya Navîn bêjara mengîparêz û miletperest zaltir e. Ez dikarim der heqê navenda giranîyê, terazîyê de van tiştan bêjim.

Vê pêlê, dibêjin futbol ne tenê futbol e. miletperestî jî ne tenê miletperestî ye. Miletperestî bi rojeva ku xwe tîne zimên, ne li dar e. Loma jî, tiştên ku Melek Göregenli gotin, ji wê hêlê ve girîng in. Wekî îdeolojîyeke sifra hazir ya jêbûnê (aîdîyetê), hêzeke wisa ya miletperestîyê heye ku dikare bibe wergerek û derbiranek ji bo şayîşên dîtir, ji bo şayîşên çînî, şayîşên li ser jidestçûna şûna çînî, şayîşên xizanbûnê, şayîşên bêmilkmanê, şayîşa jiyîna di vê serdema neolîberal ya hovê hovan de û şayîşa xwe bi tiştekî girtinê. Ji rojeva wê ya wêdetir, pir zêde para şîyana miletperestîyê tê de heye ku dikare xîtabî van şayîşan bike, jê tê ku rêyek, çareyek ji bo van şayîşan nîşan bide da ku mirov xwe pê bigirin. Yanê, heke em têgiheke psîko bi kar bînin, em dikarin bêjin, miletperestî narsîzmeke kolektîf e. Bi awayekî ecêb, rewşeke wisa jixwexweşbûnê

û jixwehezkirinê heye ku wekî îdeolojîyeke bihêzker kar dike. Ez wisa difikirim ku gelek dijwar e em argumanên miletperestîyê ne wisa lê wiha gengeşî bikin û bandorê lê bikin. Ez wisa difikirim ku mirov ancax bi guherandina mijarê dikare têkoşînê bi miletperestîyê re bike. Tew jixwe piştî hilbijartinê min der heqê gengeşîyên li ser xurtbûn û bipêşketina miletperestîyê de nivîsarek nivîsîbû û di dawîya nivîsê de min jêgirtinek ji romana Ulysses kiribû. Belkî hin kesên di nava we de xwendibin. Di wê romanê de, bokeyê romanê dibêje, 'hemin ku em nikarin welêt biguherînin, qet nebe em mijarê biguherînin.' Bi ya min, ji bo ku em karibin welêt biguherînin jî, divê em mijarê biguherînin. Ez wisa difikirim ku pir dijwar û zehmet e mirov bi lebikîna bi tezên miletperestîyê re karibe bandorê lê bike û digel wê jî wisa difikirim ku gava sîyasetek eleqeya xwe bi şayîş û têgihînên gefxwarinê bike ku miletperestî pê xwedî dibe, wê gavê wê hê zêde karibe bandorê lê bike.

Aziz Yağan – Akademîsyen

Belkî wê bê bîra mamoste Tanıl. Di sala 2015an de, li Tirkîyeyê, pêleke şoven rabûbû û li Antalyayê, li Îzmîrê, li Stenbolê tundûtûjîyeke mezin li civaka Kurd qewimîbû. Min wê çaxê xwestibû kampanyayekê li dar xim li ser wê fikira, bila Kurdên ji derveyî herêma xwe dijîn, ji herêma din vekişin bi alî herêma xwe ve. A niha, gava ez bala xwe ji wê rojê didim ser vê rojê, min di nava demê de, Kurd kirin du beş. Ew ên ku li herêma xwe bi cî bûne, ew ên ku ji derveyî herêma xwe bi cî bûne. Ez bêyî ku bibim bersiv ji miletperestîya ku Tanıl beg behs jê kir an jî di sala 1938an de xwe danî rastê, li Mereşê Elewîtîya Qizilbaş wekî averêbûyî pênase kir û feraseta ku dibêje, 'Kurd hene û xerab in, Kurd hene û paşdemayî ne'; ez bi xwe re ketim gengeşîya gelo civaka ku li herêmê ye xwe çawa dibîne, çawa dijî, çawa dinirxîne? Gelo ew bi îroja xwe re, bi borîroja xwe re, bi siberoja xwe re çi dike? Pevçûnên li ser erdan ku li me diqewime, gelemşeyên me yên di perwerdehîyê de, yên di trafîkê de û hwd., di gelek qadên sosyalî, sîyasî û aborîyê de, gelemşeyên me hene.

Ev yek di raporên li Tirkîyeyê tên amadekirin de jî dide der. Di encamên YKS û LGSyê de jî dide der, di encamên navneteweyî yên PÎSA û TIMMSyê de jî dide der. A niha, civakeke paşdemayî, an jî paşde hatî hiştin, ji nişkê ve, xwe wisa dît ku hewl dide da ku kesekî din bike demokratîk. Em li vê derê, zêde nikarin bala xwe bibin ser xwe û li ser xwe bifikirin. Çi bi awayê ku xwe li hemberî miletperestîya li Tirkîyeyê cî bi cî bike çi jî ji bo ku li herêmê hebûna xwe bidomîne, her çi awayî be jî, ez miletperestîya di nava civaka Kurdan de heyî, di deqbenda bihêzkirina herêmê de difikirim. Ji ber ku herêm bi hezaran salan em parastin, zimanê me parast, çanda me parast, gelek gel parastin. Her çend zêde ji dest û milê me neyê jî, heta roja îro, Ermenî, Suryanî û yên din, civakên ku bi awayekî pêkhatî, bi awayekî aram û di xwe de dijîn, bêyî ku wan heramoyî bike, baş an xerab, ew parastin. A niha, êdî derava ku ez bala xwe didim serê ew e ku divê herêm berê xwe bide xwe, bide dû demokratîkbûna xwe ya navxweyî. Ez wisa difikirim ku gava mirov di çarçoveya têgiha heqê bajêr ya ku Henrî Lefebvre di salên 1960î de danî rastê xebatên bajarîbûnê bike, ev yek gengaz e. Di vî warî de, heke nêrîneke Tanıl beg hebe, dixwazim bizanim.

Pirs û Beşdarî

Beşdar

Spas dikim. Hinek tişt li nav hev dikevin, ev ne zanistî ye. Kurd, wekî 'azinlik', pişaftî, 'göçmen' têne behskirin. Zanistî ne wiha ye. Welatên ku ji yekê zêdetir gel tê de ne, li gorî zanistîyê, li gorî dîrokê, li gorî cografyayê û li gorî civakê ji hev cuda ne. Yên otokton hene, yanê yên kevn, xelkên kevnên ku wê derê ne û yên wek mihacır hene, bi salan hatine û li vî welatî bi cî bûne. Li Tirkiyeyê jî wiha ye. Dema mirov mêze dike, nivîskar, siyasetmedar, li her derê tev li hev dikin. Mafên wan ne wekhev in. Xelkên otokton, yanî Kurd meriv dibe xwecih jî hene û wek mihacir paşê hatine vê welatê jî hene. Bi kurtasî ez ê bibêjim, Kurd li Tirkiyeyê xelkekî azınlık nîn in û mihacir jî nîn in, nehatine vî welatî bi cî nebûne. Kurd, li ser axa xwe bi hezar salan bi cî bûne. Kurd, xelkekî otokton, yanê xelkekî kevn in. Ji xeynî Kurdan li Tirkîyeyê çend xelkên din jî hene û yên kevn in. Mirov dema mêze dike, Asûrî ne... Ew li ser axa xwe ji Tirkan kevintir in. Ev, ne li gorî jimarê ye, ev xelkên otokton, xelkên xwecih û xelkên 'göçmen' ku hatine. Dema mirov mêze dike, li televîzyonan, li medyayê, li parlamentoyê minaqeşe dikin, dibêjin, Kurd, Pomak, Laz û Çeçen em hemû Tirk in. Kesê ku rabe wisa bêje, yanê ne wek neteweperestê Tirkan be, çepgir be jî yan ji nezanîyê ye, yan jî bi zanebûn e. Rast e ew jî hatine li vir, lê paşê hatine, ew mihacir in. Ez ê minak bidim, li Swêdê Samî hene, li bakurê Swêdê, li qutubê ne, hejmara wan, bist hezar in, ne milyon, bist hezar e. Di qanûna Swêdê de dibêje ku dewleta Swêdê ji du xelkan pêk hatiye, yani ji du xelkan çêbûye. Yek Swêdî, yên din jî Samî ne, Samî bist hezar in. Li ber wan xelkên din jî hen e, Fînlandî hene, Îxdîşî hene, gelek miletên din jî hene. Paşê Ereb hatine, Kurd hatine. Niha tene Kurd hejmara wan li Swêdê sed hezar zêdetir in. Lê ne xelkên, gelên bicih in. Xelkên xwecih, hejmara wan hindik e yan jî pir e, ne li gorî hejmarê ye. Li gorî dîrokê ye, li gorî cografyayê ye, li gorî civakê ye. Û em li hejmarê mêze bikin jî Kurd li ser axa xwe ne, bi salan, hem çanda wan û hem jî hejmara wan. Kurd, ne wekî Samî ku gelekî bi qanûnî çêkirine wek wan e. Ez dibêjim ku em baş bizanibin. Gelek tiştên ne zanyarî têne minaqeşekirin. Em xelkekî xwecih in. Xelkekî ku hê Tirk li 'Orta Asya'yê bûne, em li vê derê bûne. Em bi çanda xwe ve, bi dîroka xwe ve, bi cografyaya xwe ve, bi adetên xwe ve, bi rabûna xwe ve, bi rûniştinê xwe ve, em mileteke xwecih in. Em ne 'göçmen' in. Ev wexta ku qanûnî be jî mafên Pomakan û Çerkezan û Lazan û yên din jî hene û mafên yên xwecih jî hene. Mirov divê tev li hev neke. Spas.

Seher Akçınar – Aktîvîst

Serê pêşîn, Tanıl Bora pêşî sê cureyên miletperestîyê pênase kirin û paşê jî miletperestîya Atatürkî tev lê kir, gava em bala xwe bibin ser van her çar cureyan, a rast, ez leqayî dîtinên wisa dibim ku bi çespanên min yên kesaneyî re li hev dikin. Heke bi ya min be, îro ro, zanava Tirk bi xwe ew zanav e ku di bin çewisandinê de ye, ne zanava Kurd bi xwe. Ez wisa difikirim, zanava Kurd azadtir e û zanava Tirk hê bêtir hatiye çewisandin. Ez ji vê yekê didim ser rê û wê dibêjim; gava em berê xwe didinê, têgihîneke Tirkbûnê heye ku her sê alîyên wê bi behrê her çar alîyên wê jî bi dijminan hatiye dorpêçkirin. Çi gava Kurd, daxwazeke dînî an jî daxwazeke etnîkî bike û ev daxwaz tên bicîanîn, zanava Tirkbûnê, tavilê xwe wekî zanaveke ku di bertirsîyê (talûkeyê) de ye dibîne. Ji vê hêla xwe ve ew zanaveke çewisandî ye.

Ji hêla nasyonalîteyê ve, milîyet be jî, fikira ku dibêje, Kurd wekî milet nayê qebûlkirin, tenê wekî milîyet tê qebûlkirin, zanava Tirk heq dike ku bibe milet, zanava Kurd jî dikare di nava zanava milîyetê de were qebûlkirin, ev fikir bi xwe jî di nava nasyonalîteyê de, hewla Kurdan ya ji bo miletbûnê wekî milîyet dibîne û wê di nava xwe de diçewisîne. Gava em berê xwe didin miletpe-

restîya mihafizekar, bi taybetî jî gava em ji hêla Kurdan ve an jî ji hêla miletperestîya mihafizekar ya Tirkan ve bala xwe dibin serê, bi rastî em dibînin, zanava Kurdan jî, di dîroka Tirkîyeyê de, her tim di bin umetparêzîyê de hatiye çewisandin, di bin biratîya umetîyê de bûye zanaveke wisa ku nayê dîtin. Wekî mînak, Mewlana, Fizûlî, Nesîmî yên ku pisporên tesewûf û edebîyatê ne, pir xweş tên nasîn lê belê Xanî, Cizîrî, Feqî qet nayên nasîn.

Berhemên Bedîûzeman tên herifandin û tê de çi têbinîyên der heqê Kurdan de hebin, jê tên deranîn û berhem tên Tirkkirin. Dewletên Selçûkî û Osmanî tên zanîn lê Eyûbî û Merwanî nayên zanîn. Em Kurdbûnê bi piranî wekî zanaveke wisa dibînin ku di nava dîrokê û di bin banê Tirkbûnê de hatiye helandin. Medreseya Kurdan tê qulibandin ser kursa Qur'anê ya Tirkan. Zimanê Kurdan tê veguherandin ser zimanê Tirkî. Temezîya serê Kurdan jî bêqîmet e. Herçî ev temezî di serê Tirkan de binirx e. Sergirtîyên Kurdan, "xwedêgiravî sergirtî" ne, miftîyên Kurdan "miftîyên xwedêgiravî" ne. Dîndarên Kurdan jî ne bi qîmet in, ji hêla vê zanavê ve ne pêkan e bibe "yê heq." Em ji hêla dîssîmîlasyonê ve jî ji hêla asîmîlasyonê ve jî vê yekê dibînin. Em di deqbenda çepgirîya Tirkan de û di miletperestîya Atatürkî de jî, vê yekê pir bi hêsanî dibînin. Di vê deqbendê de, heke hewceyî dubarekirinê be, ez wisa difikirim ku zanava Tirk, hê bêtir di bin çewisandinê de ye û wê gava ku Tirk di vê wateyê de ji zanava xwe ya hîmî dûr dikevin, Kurd jî ber bi zanava xwe ve dibezin. Ji ber ku Kurd, li ser zimanê xwe yê dayikê, li ser heqên xwe yên ferdî, kolektîf, sosyal û çandî digerin û ji bo bidestxistina wan daxwazên xwe jî xebatan dikin. Kurd, bi tevî ew qas zextûzorê jî, didin pey zanava xwe û xwe li zanava Kurdbûnê digirin. Di vê deqbendê de, pêwîst e em careke din jî li ser miletperestîya Tirk û li ser miletperestîya rastgirîyê bifikirin. Ez dixwazim vê pirsê ji we bikim. Di van demên dawîyê de, keys pê ket û min pirtûka we ya we li ser Demîrel nivîsî, xwend. Gava em bala xwe dibin ser Demîrel, ji hêlekê ve dibêje, "Pêwîst e meseleya Kurdan were nasîn", ji hêla din ve jî, ew; ew fîgûrê sîyasî ye ku bûyerên salên 90î li Kurdan qewimandiye. Wek wê, ji hêlekê ve têkilîyên wî yên bi cimaetên dînî re xweş in ji hêla din ve jî gava berbendkirinên ji bo temezîyên serê jinan diqewimîn, dibêje, "Bila yên sergirtî biçin Erebistanê." Ev yek, ji hêlekê ve bi feraseta peyadewletekî oportunîst tê ravekirin, ji hêla din ve jî ez vê yekê wekî halê aşkerebûyî yê zanava Tirk ya çewisandî dibînim, ez vê yekê tenê wekî peyadewletî dibînim. Her wiha, gelo hûn jî wisa difikirin ku zanava Tirk zanaveke wisa ye ku di bin çewisandinê de ye? Wekî dawî jî, we got, ancax mirov mijarê biguherîne dikare serederî bi miletperestîya Tirk re bike an jî bi awayekî giştî bi vî awayî dikare ji heqê miletperestîyê were der. Gelo ev hinekî jî wekî wê fenekîya futbolê nîn e ku gava dikevin tengavîyê gogê diavêjin tacê (derveyî qadê)? Gava hûn di futbolê de gogê diavêjin derveyî qadê, maç dirêj dibe. Demajo dirêj dibe û hûn nikarin bigihîjin encamekê. Kurd êdî ji qonaxekê û şûnde, pir aciz bûn ji van kirinên ku her kes gogê diavêje derveyî qadê. Gava gotin tê ser gotinê kes neaxivin an jî mijarê diguherînin. Ji ber ku gava em ji Bedîûzeman bidin ser rê, tiştekî wekî miletperestîya menfî heye. Miletperestîya Tirkan û ya Kurdan ne eynî ye. Her wekî dîyalektîka miletperestîya gelên serdest û bindest. Miletperestîya gelekî ku dewleta wî heye û miletperestîya gelekî dewleta wî tune ye, ne eynî ye. Miletperestîya gelekî ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde dibe û miletperestîya gelekî ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde nabe, ne eynî ye. Miletperestîya ku navê çîya, kevir, av, ax, deşt, bajar, gund û bajarokên xwe bi zimanê dibêje û miletperestîya gelekî ku nikare ji çîyayê xwe heta bi bajaroka xwe, tew nikare navê zarokên xwe jî bi zimanê dayika xwe dayne, bi ya min, ne eynî ye. Gelo hûn di vî warî de çawa difikirin?

Beşdar

Tanıl Bora, bi taybetî behsa sê qonaxan kir. Wî got, yek ji wan Melazgir, yê din Selahadînî Eyûbî û yê sêyem jî Îdrîsî Bilîsî ye ku heke gotin li cî be, ev her sê di Tirkkirina Anatolyayê de, sê lingên girîng in. Divê binê wan werin kolan. Qodên girîng yên netewe-dewletê hene. Girîngtirê van qo-

dan, miletperestî ye. Di şeş prensîbên hîmî yên Atatürkparêzîyê de, ya herî pir pûte pê tê dayîn, herî pir bi pêş de tê anîn, bêşik miletperestî ye. Em vê yekê çawa fam dikin: Gava em bala xwe dibin ser pirsa, gelo kî û çawa di nava neteweyeke, miletperestîyeke ku bi taybetî hatiye destnîşankirin de cî digire, em dibînin ku ev yek bi taybetî bi rêya perwerdehîyê berpêyî qonaxeke pêş hatiye birin. Bêşik, rêya ku diçe paqijkirina bîra Kurdan, rêbaza ku ew ê nehêle Kurd bi xwe jî Kurdbûna xwe derbibire, diçe li ser hîma perwerdehîyê bi cî dibe. Ji ber wê ye ku hemû daxwazên Kurdan yên li ser perwerdehîyê tên redkirin. Ji ber ku bi zorlêkirinê, bi zarokên pitikî jî sonda "Bextyar e yê ku dibêje ez Tirk im" didin xwarin û di hiş û bîra wî de tê kolan. Her wiha, ev jî têr nake. A rast, gava miletperestîya Tirk wekî miletperestîyeke serwer, yên din jî wekî jêrçand tên pênasekirin, bêşik, em dizanin ev yek; di nava sed salan de, mîna ku bi nepikan bidin hev, gav bi gav hatiye kirin û em hay jê jî hene. Loma jî, Kurdan li ku derê daxwaza Kurdbûna xwe kiribe, li wê derê zorlêkirinek, li wê derê berbendkirinek û li wê derê kavilkirinek qewimîye.

Her wiha, em dibînin ku gava teşe didin dîrokê, dersa dîrokê didin xwendin, bi taybetî şeş rêgezên netewe-dewletê û di bin ronîya şeş qodên wê de, hişmendîyeke dîrokî, bi şêweyê îdeolojîya fermî, misêwa li civakê tê angajekirin û tê hînkirin. Tew jixwe ev jî têr nake. Bêşik em dibînin ku navê hemû çîya, deşt û zinarên cografyaya Kurdan kirin Tirkî û bi vî awayî jî bîra Kurdan ji hêlekê ve hat qelskirin û ji xwebûnîya xwe ya neteweyî hat dûrxistin û ev hewldan hê jî didome. Her wisa, em dibînin ev awa fikirîn û awir, di zanîngehan de jî heye. Ji ber wê jî, bi salan in tê gengeşîkirin ka gelo Kurd çi dixwazin.

Li gorî hin kesan, Kurdan çil û neh caran serî hildaye û ev serîhildan hatine tepisandin û bi vî awayî jî hatine bêdengkirin. Ez dibînim ev yek bi awayekî aşkere, bi rêya televîzyonê, çapemenîyê, medyayê û sazîyên perwerdehîyê ji raya gîştî ya dinyayê û Tirkîyeyê re tê gotin. Em dizanin, di borîrojê de jî û di hilbijartinên 2023yan de jî, hevgirtinên bi navê rêya sêyem hatin bipêşxistin. Gelo mamoste Tanıl der heqê rêya sêyem de dikare çê bêje? Wekî din jî, gava pirs were kirin ka gelo li ser van her sê qonaxan, rola Îdrîsî Bilîsî çi ye, wê mamoste çi bêje?

Selahattin Çoban – Parêzer

Ez dixwazim di vê deravê de, ji mijarekê pirsekê bikim ku ya rast her kes pê dizane lê ji ber çav difilite. Tevî ku desthilat diguherin jî, bal nehat kişandin ser îdeolojîya dewletê, ser miletperestîya Tirk ya ku dewlet li ser wê hatiye avakirin. Ez li ser wê fikirê me ku li ser gelemşeya "mayîndetî"yê ya ku li civaka Tirkan tê empozekirin, nehat sekinandin. Mamoste Tanıl, gava bersiva pirsekê dida, dixwest mijara gelo Kurd çi dixwazin binirxîne. Nêrîna civaka Tirkan ya ji bo Kurdan ev e: Kurd wê dewletê birûxînin, ew ê dewletê ji hev parçe û parve bikin. Civaka Tirk wisa difikire ku di bingeha gelemşeya "Beka"yê (mîyandetîyê) de Kurd hene, gelo em bi çi awayî dikarin vê ferasetê biguherînin?

Tanıl Bora – Lêkoler / Nivîskar

Hûn ê heq bidin min ku ez nizanim ka kî çareserîya pirsên qerase yên wekî pirsa dawî dizane, ji hêlekê ve jî, bera bera, ev pirsên hûtase ne. Bi qasî ku aqilê min bigihîje, bersivê bidim, lê pêşî vê bibêjim. Ez hewlê didim ku der heqê dinyaya feraset û zîhnîyeta miletperestîya Tirkan de hin agahîyan bidim. Di vê deravê de, bersivên wekî bersivên ku cîgirê serokê grûba partîyeke miletperest didin, ji min hêvî nekin.

A niha, heke ez behsa çend tiştan bikim; ez têgihên wekî bezîna bo zanavê, zanava eslî rast qebûl nakim. Ez zanavê wekî gewherekê, wekî nirxeke ku jiberxweve bilind e, qebûl nakim. Bêşik, em demîn li zanavê digirin, hemû zanav, ew heyîn in ku em tê de tên dîyarkirin û li ser

helûmercên me bi awayên ji hev cuda û hinekî jî li gorî vîna me teşe digirin. Ez wisa difikirim ku divê em wan li xwe nekin pîrozwer. Di têkilîya neteweya bindest de, ancax dikarim di wateyekê de rast qebûl bikim ku zanava Tirk çewisandî ye, tew belkî jî ya herî zêde çewisandî ew e. Yek ji bîrûbawerîyên xurt yên marksîzmê ev e; ne hewce ye em vê yekê tenê di deqbenda neteweyê de bêjin, an di nava têkildarîyekê an jî di nava têkilîyeke sosyal de; gava hin kes di bin zordestîyê de be, tu kes ne azad e. Heke kesek hebe ku ne azad e, tu kes ne azad e. Di wê wateyê de rast e. An na, gotinên wekî çewisandîbûna zanava eslî û tiştên wisa, bi min wekî qalibên miletperestîyê ne, pir girîng xuya nakin, rast xuya nakin. Bêşik jihevcihêkirina, neteweya serdest û neteweya bindest heye. Ev jî, bi awayekî dîrokî gelek caran hatine gengeşîkirin. Lê belê, neteweya serdest, ji ber ku neteweya serdest û zordest e, bi awayekî pêşînî û tevdehî û abadînî, ji hemû gunehên xwe nayê şûştin. Ji ber ku beşên di navbera hemû miletperestan de heyî, têper in. Hema wisa şûştî nîn e. Ez wisa difikirim ku divê miletperestîyên neteweyên serdest û zordest jî werin pirsyarkirin. Heke gelemşeyên me yên der heqê miletperestîyê de hebe, heke em di miletperestîyê de arîşyekê dibînin, heke em difikirin ku divê miletperestî were rexnekirin, ew jî ji rexnekirinê ne şûştî û veşûştî ye.

Gava dikim mebest û dibêjim, guherandina mijarê û têkoşîna bi miletperestîyê re, dixwazim bêjim; gava em hewlê didin ku îdeolojîya miletperestîyê qels bikin, qet nebe em wê hinekî din jî pak û mirovane bikin, em wê zêde zêde bikin demokratîk, em her û her bi tezên miletperestîyê re nelebikin, berevajîya wê, em bi hemû naverokên wê yên rastîn, gelemşeyên sîyasî û civakî yên ku dibin sedema çêbûna reaksîyonên miletperest, gengeşî bikin.

Ez ne dîrokzan im. Çi bêjim jî wê li ser rastînîya Îdrîsî Bilîsî bibe teqatî û lewçetî. Ez nikarim tu tiştî jî bêjim, ji wê mijarê xalî me. Ez dizanim ka Îdrîsî Bilîsî çawa tê bikaranîn, ji alî miletperestan ve çawa tê navgînkirin (instrumentalization). Lê belê, ez dikarim tiştekî bêjim der heqê wê mijarê de. Vekişîna li herêma xwe; li ser perspektîfa avakirina kirdetîya xwe ya demokratîk ya di hîm û esasa heqê bajêr de, bi qasî ku ez dibînim, perspektîfeke bi xêr û ber e. Ez bawer dikim hûn jî wisa difikirin ku divê mirov xwe ji helwestên wekî xwegirtin, xenophobic (zenofobîk-bîyanînehezî), şikberîya li hemberî her tiştê ku biyan e, vegire û dûr bixe.

Ji bilî wê, pirsên gelek mezin û çaresernekirî hebûn. Min nedizanî ka ez ê bersiveke çawa bidime wan. Jixwe wekî ranêzikî, ez dikarim li ser tiştên ku em heta niha li ser axivîn, tiştan dubare bikim û bersivê bidim, ez nikarim gotinên qelew û mezin bikim.

Sedat Yurtdaş

Em danişîna yekem ya civîna xwe bi dawî dikin. Mamoste Tanıl, em ji ber tevkarîyên we, spasîya we dikin.

Türk Sağı, Türkiye'de Milliyetçilik ve Kürtler

TÜRK SAĞI, TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK VE KÜRTLER

8 Temmuz 2023 / DIYARBAKIR

Bu "Yayın" Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve STGM tarafından yürütülen BİRLİKTE Kurumsal Destek Programı tarafından hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği'nin (DİTAM) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

DİTAM Yönetim Kurulu
Mesut AZİZOĞLU
Meral ÖZDEMİR
Sedat YURTDAŞ
Ahmet ÖZMEN
Barış YAVUZ
Sevim VURAL
Mahmut BOZARSLAN
Dilan Kaya TAŞDELEN
Nevin SOYUKAYA
Mahmut LEZGİN YALÇIN
Cihan AY

Çalışma Ekibi
Halil BAYHAN
Deniz TEKİN

Kürtçe Çeviri
Dilawer ZERAQ

İngilizce Çeviri
Burcu Sıla CANDAN

Tasarım
A Grafik Creative Solutions

Tanıtım

Tanıl Bora - Araştırmacı Yazar

1963 yılında Ankara'da doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984-88 yılları arasında haftalık haber dergisi Yeni Gündem'de gazetecilik yaptı. 1988 yılından beri İletişim Yayınları'nda araştırma-inceleme dizisi editörlüğünü yapmakta. 1993 ile 2014 yılları arasında Toplum ve Bilim dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. 1989'dan beri düzenli yazı yazdığı aylık sosyalist kültür dergisi Birikim'in 2012'de yayın koordinatörlüğünü üstlendi. Ayrıca kitap çevirmenliği de yapıyor.

Çalışma alanları, Türkiye'de siyasal düşünceler, özellikle sağ ideoloji ve milliyetçiliktir. Bu konularda yayımlanmış kitapları: Devlet Ocak Dergâh - 1980'lerde Ülkücü Hareket (Kemal Can'la birlikte - İletişim Yayınları, 1991), Milliyetçiliğin Kara Baharı (Birikim Yayınları, 1995), Türk Sağının Üç Hali (Birikim Yayınları, 1998), Devlet ve Kuzgun - 1990'lardan 2000'lere MHP (Kemal Can'la birlikte - İletişim Yayınları, 2004), Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar (Birikim Yayınları, 2006), Türkiye'nin Linç Rejimi (Birikim Yayınları, 2008), Sol, Sinizm, Pragmatizm (Birikim Yayınları, 2010), Cereyanlar - Türkiye'de Siyasî İdeolojiler (İletişim Yayınları, 2017), Zamanın Kelimeleri (Birikim Kitapları, 2018, Hasan Ali Yücel (İletişim Yayınları, 2021), Demirel (İletişim Yayınları, 2023)

DİTAM'dan

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM), 2013'ten bu yana düzenlediği 'Tigris Diyalogları' toplantılarında sivil toplum örgütleri ile siyasi parti liderlerini, akademisyenleri ve kanaat önderlerini bir araya getiriyor.

Bu kapsamda 8 Temmuz 2023 tarihinde Diyarbakır'da 'Kürtler Ne Yapmalı' başlığıyla bir toplantı düzenledik. Toplantıda aşağıdaki konular üzerinde tartışmalar yürütüldü;

'Türk Sağı, Türkiye'de Milliyetçilik ve Kürtler' - Araştırmacı-Yazar Tanıl Bora

'2015'ten 2023'e, 8 Yılın Ardından Kürt Siyasetinde Mevcut Durum ve Nedenleri; Yeni Dönem Politikaları ve Beklentiler',- Akademisyen Cuma Çiçek

'Değişen Türkiye ve Kürt Sosyolojisinin Önümüzdeki On Yıllarda Kürt Meselesine Etkileri, Kürtlerin Gelecek Perspektifi', - Doç. Dr. Bülent Küçük

'2023 Seçimleri ve Seçmen Davranışları'- Prof. Dr. Ali Çarkoğlu

'Uluslararası Gelişmelerin Kürt Sorununa Etkisi; Kürtler ve Diplomasi' - Arzu Yılmaz

Bu yayında Araştırmacı-Yazar Tanıl Bora'nın 'Türk Sağı, Türkiye'de Milliyetçilik ve Kürtler' konusu üzerindeki sunum, katılımcıların katkı ve soru içerikleri yer alıyor.

DİTAM Yönetim Kurulu

Giriş[1]

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi(DİTAM), 2010 yılında farklı meslek gruplarından yaklaşık 50 kişinin bir araya gelerek oluşturduğu Diyarbakır merkezli bir düşünce kuruluşudur. DİTAM, bu 13 yıllık süre içinde farklı konularda birçok projeler yürüttü ve raporlar yayınladı. Farklı şehirlerden 70'e yakın STK ve aktivistin içinde yer aldığı Toplumsal Barış Ağını durdu ve 10 farklı şehirde Kürt sorununun konuşulduğu Toplumsal Barış Ağı toplantılarını düzenledi. Toplantılarda Kürt sorununun çözümünde sivil toplumun rolü üzerine tartışmalar yapıldı.

Bugün burada bir araya geldiğimiz Tigris Diyalogları toplantılarını da DİTAM olarak 2013 yılından beri düzenliyoruz. Tigris Diyalogları toplantılarında sivil toplum örgütleriyle, siyasi parti liderlerini, akademisyenleri ve aktivistleri bir araya getiriyoruz. Türkiye'de 2023 genel seçimlerinin ardından siyasette özellikle de muhalefette iç tartışmalar başladı. Kürtler açısından da Kürt siyasetini de kapsayan genel bir tartışma başladı. Kürtler ve Kürt siyaseti Haziran 2015 seçimlerindeki belirleyici rolünden bugün Kürtlerden uzak durularak seçim kazanılan bir duruma geldi. Kürt siyasetinin Türkiye toplumu ile neredeyse bağı kesildi ve bu ötekileştirme üzerinden seçim kazanmanın bir yöntem olarak kullanılma aşamasına geldi.

Seçim sonuçları, Türkiye'de milliyetçilik ve değişen sosyoloji ve uluslararası ilişkilerin Kürt sorununda gelecekteki etkileri gibi iç içe geçmiş başlıklar gündemimize getirdi. DİTAM olarak bunlardan hareketle bugünkü toplantının başlığını 'Kürtler Ne Yapmalı?' diye belirlerken sadece seçim sonuçlarının konuşulduğu güncel bir tartışma değil, Kürt meselesinin bugünkü mevcut durumunun gelecekte neye dönüşeceğini de konuşmak gerekir diye düşündük.

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne Kürt meselesiyle ilgili söylemleriyle, uygulamalarıyla ve yasalarıyla sürekliliği olan bir devlet yaklaşımı var. Bu yaklaşım, iktidar değişikliklerinden bağımsız olarak devamlılığını sürdürüyor. Bu devamlılığın sonucunda bugün ortaya çıkan yolun on yıl sonra, yirmi yıl sonra Kürtleri nereye götüreceğiyle ilgili daha fazla düşünmek gerekiyor. Çünkü geçmiş deneyimler, bu yolun sonunun Kürtlerin istediği gibi olmama ihtimalinin yüksek olduğunu gösteriyor.

Prof. Dr. Hamit Bozarslan, Zoom üzerinden DİTAM'ın 25 Mart 2023 tarihinde Diyarbakır'da düzenlediği toplantıdaki konuşmasında Kürtlerle ilgili bölümünde şöyle demişti: 'Bir toplum sadece tarihiyle var olmuyor. Aynı zamanda geleceği tahayyül edebilme kapasitesiyle var olabiliyor. Siyaset zorunlu ama tek başına yeterli değil.' Bu nedenle bu meseleyi hayatın diğer alanlarını da kapsayacak şekilde 2030'ları, 2040'ları hedefleyerek düşünmek gerekir. Hamit Hoca'nın bu sözlerinden hareketle siyaset kadar, siyaset dışı alanlarla ilgili olarak da yeni içerikler aramak ve bulmak gerekiyor. Bunun için de daha fazla tartışmaya, bir araya gelmeye ihtiyaç var. DİTAM gibi kuruluşların da, bizlerin de yapacağı şey bu beraberlikleri sağlamaktır. Bugünkü toplantının bu konulara katkısı olacağını umut ediyoruz. Bugün burada konuşmacı olarak aramızda bulunan Sayın Arzu Yılmaz'a, Sayın Tanıl Bora'ya, Sayın Cuma Çiçek'e, Sayın Bülent Küçük'e ve Sayın Ali Çarkoğlu'na bu sıcak ve tatil döneminde bizlerle bir arada olmaya tercih ettikleri için teşekkür ediyoruz.

1 Bu giriş metni, DİTAM YK Başkanı Mesut Azizoğlu tarafından 8 Temmuz 2023 tarihinde toplantı başlangıcında yapılan açılış konuşmasıdır.

Türk Sağı, Türkiye'de Milliyetçilik ve Kürtler[1]

Moderatör - Sedat Yurtdaş

Merhaba herkese, hepiniz hoş geldiniz. Bugün Diyarbakır'da DİTAM[2] tarafından önemli bir toplantı gerçekleştiriliyor. Kürt Ne Yapmalı? sorusu çok önemli bir soru. Bu sorunun cevabını sadece günümüzde, güncelde aramamalıyız. Kürtler onlarca yılı geride bıraktı. Bugün de çok sıcak ve önemli günlerden geçiyoruz. Gelecekte ise bugünden farklı ve ayrı şeyler yaşanabilir. Bu nedenle bugünkü toplantıda konuşmalarda, sorularda, yorumlarda farklı bakış açılarının ortaya çıkacağına inanıyoruz. Bu toplantıda gelecek için önemli bir perspektif sunulacak ve belirlenecektir.

Gerçekten önemli bir zaman diliminde önemli bir toplantı yaptığımıza inanıyoruz. Daha kısa bir süre önce ciddi bir seçimi geride bırakmış, Türkiye'deki tekçi politikaların çok daha etkili olarak uygulamaya sokulduğu bir süreci yaşamaktayız. Ve bu sürece damgasını vuran en önemli unsurlardan birinin Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana aslında belki kuruluş fobisiyle birlikte durmadan yükselen 'Sağ'ın en zirve yaptığı bir dönemi yaşamaktayız. Dolayısıyla bunun etkileri, sonuçları ne olacak? Nasıl olacak? İlk oturumda bunun cevaplarını da aramış olacağız.

Toplantıda Tanıl Bora Hoca'mızdan ilk görüşleri alacağız. Böyle bir göz atınca, Demirel, Türkiye'deki siyasi ideolojiler, milliyetçilik, muhafazakârlık, İslamcılık 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket, 1990'lardan 2000'lere MHP[3], Milliyetçilik ve Faşizmin üzerine yazılar gibi son 40 yılı neredeyse en yakın şekilde gözetlemiş, analiz etmiş ve bu konuda kitaplar yazmış bir isimden söz ediyoruz.

Doğrusu 50 bin insanın öldüğü bir coğrafya var, bunları konuşuyoruz. 50 bin insanın öldüğü bir coğrafya şüphesiz ki ancak bir mezbahaneyle anlatılabilir. Böylesine kanlı bir süreci maalesef geride bırakmışız diyemiyoruz. Çünkü hala Kürtlerin kesik damarlarından şiirler sızmaya devam ediyor. Böylesine bir acılı coğrafyada bütün konuşmaların esasında bu sorunun barışçıl, demokratik, adil çözümüne giden yolların hangi taşlarla döşenebileceğini aramış da olacağız. Bu genel girizgahtan sonra söz sizde Tanıl Baro hocam, buyurun.

Tanır Bora - Araştırmacı-Yazar

Günaydın herkese. Davet için DİTAM'a çok çok teşekkür ederim. Şimdi bu toplantımızın adı başlığı Kürtler Ne İstiyor? Ama ilk sürüşü yapacak olan ben size Türkler Ne İstiyor? Konusunda bir sunuş yapacağım. Türk milliyetçiliğinin, Türk milliyetçiliklerinin de diyebiliriz, Kürt meselesine nasıl baktığını kısaca bir panoramik MR koymaya çalışacağım.

Bu seçimlerde Türkiye'de milliyetçi çevrelerin belki de en mutlu olduğu, gerçekten coşkuyla karşıladıkları şey, ilk turda Sinan Oğan'ın aldığı oy ve ikinci turda Türk milliyetçilerinin razı edilmesi gereken, gönlü hoş edilmesi gereken siyasi özne olarak belirmesiydi. En azından onlar, bunu böyle yorumladılar. Kürtlerin, Kürtlerin siyasi temsilcilerinin kilit olarak görüldüğü bir yerde tam tersine bunun veto edilip deyim yerindeyse Türk milliyetçiliğinin müzakere edilmesi gereken, razı edilmesi gereken, gönlü hoş edilmesi gereken özne olarak ortaya çıkmasından büyük bir zafer duygusu hissettiler. Bu, bence çok şey anlatıyor. Bu sadece bir stratejik değerlendirmeden öte, bunun arkasında bir tür hınç var. Bir tür, veto terimini kullandım. Kürtlerin

1 Bu konu, 8 Temmuz 2023 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleştirilen 'Kürtler Ne Yapmalı' adlı toplantının 1. oturumunda tartışılmıştır.
2 Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi
3 Milliyetçi Hareket Partisi

siyaset sahnesinde belirleyici olmasına karşı muazzam bir reaksiyon. Hınç dememin de nedeni şu: Hınç, geçmişe ait duygulanımların yeniden kabartılmasıdır. Özellikle de 2015'in gerçekten burada bir dönüm noktası olduğunu düşünüyorum. 2015'te, HDP'nin[4] kilit siyasi parti olarak belirmesi, daha sonra İstanbul seçimleri vesilesiyle de bunun tekrar edilmesinin Türk milliyetçiliğinde biriktirdiği bir hınç var. Artı tabii öncesinde çözüm sürecinin de biriktirdiği bir hınç var. Kürtlerin Türklerin millet-i hakime kodunu, pozisyonunu sarsacak şekilde bir özne olmasına ve bunu başarıyor gibi görünmelerine karşı büyük bir hınç var. Burada gördüğümüz seçimin ikinci turu öncesindeki yaşadıkları büyük sevinç bu hıncın da yansımasıydı.

Önemli olan bir siyasi duygusal meseleye dikkat çekmek için seçimle başladım. Ama ben bir siyasi analist değilim. Seçimde olup bitenleri, bunun nedenlerini analiz etme kabiliyetinde değilim. İhtisas saham olan ideolojilerle, fikirlerle, Türkiye'de siyasi ideolojilerin encamıyla ilgileniyorum.

Esas olarak Türkiye'de milliyetçilik ya da milliyetçilikleri içinde de farklı kanatlar var, farklı eğilimler var. Bunlar Kürt meselesine bakarken hangi öncüllerle hareket ediyorlar? Dertleri ne? Bunları kısaca özetlemeye çalışacağım. Şunu unutmamak lazım. Kürt kimliğinin inkarının artık geri dönülmez bir şekilde geride kaldığı bir dönemin analizini yapıyoruz. Bu, bizim için bugün olağan görünüyor ama aslında çok yakın bir geçmişe kadar olağan değildi.

Bugün Türk milliyetçilikleri arasında en radikal, en uç olanlar dahil Kürt kimliğini tanımayan artık yok. Yani en radikallerde, en uç noktalarda bile bunu göremeyiz. Türk Milliyetçiliği, Kürt kimliğini tanıyan, onun varlığını kabul eden bir noktada ve Kürt meselesiyle ilgili bir bakış, bir perspektif geliştirme eşiğinde, o eşikten geçti ve geçiyor. Bu noktada peki nasıl görüyorlar? Kürtlerin var olduğunun inkar edilmez bir şekilde ortada olduğu bir tabloda oraya nasıl bakıyorlar? Onu tasnif etmeye çalışacağım. Çok kolaylık olsun diye üç başlık altında, üç yaklaşım tarzında bunu kategorize edeceğim. Şunu da baştan söyleyeyim. Belirli siyasi parti aidiyetleri üzerinde bir tablo çizmeye çalışıyorum. MHP'liler, İYİP'liler, Zafer Partililer, şunlar, bunların ayrımını yapmadan aslında hepsini kapsayan daha çok yazıp, çizen, milliyetçi ideologların yapıp ettiği, yazıp çizdikleri üzerinden bir tablo çizmeye çalışıyorum.

Özellikle ülkücü milliyetçi ideologlar açısından çok yaygın ve epey genel kabul görmüş tutum şudur: Bu tutuma göre nasyonalite ayrımını yaparlar. Millet ve milliyet. Kürtler milliyettir, yani nasyonalitedir. Kürtlerin kendine özgü folklorları, tarihleri, dilleri vardır. Bu kabul edilir, bu tanınır. Fakat bu, millet altı, bir düzeydir. Milletleşme aşamasına tarihsel olarak gelememiş, bu kabiliyete ve cevhere sahip olmayan bir düzeydir. O nedenle Kürt milliyetçiliğini, etnik milliyetçilik olarak tanımlarlar. Milliyetçilikten farklı olarak etnik milliyetçilik, tabi ki alt seviye bir milliyetçilik, degrade bir milliyetçiliktir. Oysa Türkler, sadece bir milliyet değil bir millettir. Türklerin en azından Anadolu'daki Türklerin ya Oğuz Kıpçak boylarına dayanan, Oğuz Kıpçak milliyetine dayanan ama onun etrafına evrensel denebilecek bir ideal örmüş, bir ulus devlet inşa etmiş, bir millet olma aşamasına çıktığını ve bu millet cevherinin başka milliyetleri de içermesidir. Asimilasyon tabirini de bazen kullanarak, bazen kullanmayarak, içerme yeteneğine sahip olduğunu söylerler.

Dolayısıyla Kürtler de Türklüğün bir tür insanlık idealini oluşturdu. Bütün insanlığa hitap eden bir büyük iddia oluşturduğu bir millet düzleminin altında onun içinde eriyecek milliyetlerden biri olarak kendi özgün renklerini de koruyabilecek icabında var oldukları bir yapı varsayarlar. Hatta bu fikirleri geliştiren milliyetçi ideologlar, söz gelimi 1990'lardaki bazı radikal, sert uygulamaların, kıyımların, köy boşaltmaların da aslında uygunsuz işler olduğunu da teslim edebiliyor ya da bunu teslim etmeye yaklaşabiliyorlar. Ama buradaki temel ölçü, Kürtlerin millet altı bir statü olan milliyet düzleminde tanınmasıdır. Buradaki kilit talep, sadakattir. Türklerin temsil ettiği ve sadece etnik Türklükten ibaret olmadığını savundukları fikre, bütünlüğe tabi olmalarıdır. Bir perspektif bu. Bu perspektif, hakikaten mevcut partilerin, partiler silsilesinin tamamına yayılan ülkücü milliyetçi diyebileceğimiz vizyondur.

İkinci fasılda muhafazakâr milliyetçi bir yaklaşıma gelmek istiyorum. Bu milliyetçilik yaklaşımının

4 Halkların Demokratik Partisi

daha çok Adalet ve Kalkınma Partisi mahfillerinde etkili olduğunu söyleyebileceğimiz bir vizyondur. Benzerlikleri var. Aslında şema olarak ilk söylediğime epeyce benziyor. Fakat burada da soyut ve genel ümmet kardeşliği, ümmet bütünlüğü altında bütün kimlikleri eritmek ve önemsememekten daha öte bir yaklaşım var. Burada ironik bir şekilde Kürtleri Türk'ün Kürt'ü olarak ya da bir tür muavin millet olarak tasarlayan bir bakış açısı var. Bunu anlatmak için bazı yazarların benimsediği tercihle bazı tarihsel dayanaklara özellikle atıf yapılıyor. Buradaki sihirli anahtar kelimeler, birçoğunuzun da aşina olduğu bir söylemin parçası olarak Malazgirt, Selahattin Eyyübi ve İdris-i Bitlisi'dir. Malazgirt Anadolu'nun kilidinin Türklere, Türk hakimiyetine açılmasının nişanıdır. Malazgirt, Kürtlerin de Malazgirt cengini yapan askeri kuvvet içinde bulunmaları, bu şerefe ortak olmalarının örneği olarak sayılır. Malazgirt, gerçekte neydi gibi tartışmalara girmiyorum. Konumuz o değil. Kudüs'ün Selahattin Eyyubi tarafından fethi, İslam tarihinin bir zirve anı olarak yüceltilirken bu zaferin sahibi olan Selahattin Eyyubi'nin Kürt, Selahaddin Eyyubi'nin Nurettin Zengin devletinin, Selçuklu'nun mücavir alanındaki bir Türk Atabeyliği'nin, bir Türk Devleti'nin koyduğu misyonla, onun çizdiği misyon çerçevesinde bu zaferi kazanmış olması yorumu yapılır. Selahaddin Eyyubi, sonuçta bir Türk devletinin komutanı olarak, bir Türk devletinin çizdiği tarihi misyon çerçevesinde o büyük İslami şerefi kazanmıştır. Bu yoruma İdris-i Bitlisi, Şia'ya karşı Çaldıran Muharebesi'nde Yavuz Sultan Selim'le ittifak ederek, hatta bizzat onun desteğine talip olarak bir tarihsel ittifak tesis etmiş olduğu gerçeği var. Kime karşı? Osmanlı'nın düşmanlarına karşı, Şia'ya karşı.

Bu üç tarihsel örneğe özellikle sahip çıkılır. Bu üç tarihsel örnek, muhafazakâr milliyetçi olarak tanımladığım yaklaşımda Kürtlerin tarihteki büyük tarihsel başarılarının onları parlatan, onlara milliyet düzleminde milli bir gurur ve onur veren bu tarih sayfalarının Türk devletlerinin himayesi, güdümü altında gerçekleştiği ve bunun bize bir tarihsel mesaj verdiği söyleniyor. Bu mesaja göre Kürtler, Türklerin himayesi, idaresi ve yönlendiriciliği altında en iyi hallerinde olurlar. Onun için biraz basitleştirerek 'Türk'ün Kürt'ü' tabirini kullanıyorum. İkinci olarak örnekleyeceğim yaklaşım da budur.

Üçüncüsü aslında vahim ve bir ideolojik yaklaşım olarak, bir düşünsel girişim olarak tanımlayamayacağım. Daha güdüsel diyebileceğim, sosyal medyada artık kendini ortaya koyan, derli toplu bütünlüklü bir siyasi ideolojik yaklaşım olarak değil de bir takım jestlerle, reaksiyonlarla zaman zaman kendini ortaya koyan böyle bir amalgamik, henüz kaynayan bir oluşum gibidir. Bir yere varmayabilir, vahim yerlere de varabilir. Nasıl şekilleneceğini bilmiyoruz. Bunu da basitleştirici bir tabirle disimilasyonizm olarak tanımlıyorum. Asimilasyon kendine benzeterek içerme anlamına geliyor, disimilasyon; dışlama, dışarıda tutmak anlamına geliyor.

Bazı sosyologlar bunu dışlama kavramıyla karşılıyorlar. Kürtler vardır ve kötüdür diye özetlenebilecek bir tutum. Kürtleri içermeye de çalışmayalım. Kürtler oldukları yerde, ayrı dursunlar, karışmasınlar, karıştırmayalım. Siyasete de karıştırmayalım. Bu, bir nefret söylemidir. Dediğim gibi bu, ilk ikisinden farklı olarak burada bütünlüklü bir ideolojik fikri yaklaşımdan söz etmiyoruz. Bir reaksiyonel bir kaynamadan söz ediyoruz. Bazı konjonktürlerde dediğim gibi özellikle sosyal medyada bir linç ortamı olarak, bir linç vasatı olarak sosyal medyada tezahür ediyor. Ama bu da bir gerçekliğe, bir kaynayan bir şeye işaret ediyor. Onu da göz ardı etmemek gerekir. Ben kısa konuşmakla meşhurum. Şöhretimi halel getirmeden burada susuyorum. Sağ olun.

Yurtdaş: Teşekkür ederiz. Şimdi de ilk sözü Erol Katırcıoğlu'na söz verelim. Konu tabii çok boyutlu. nereden katkı sunacağı konusunda takdir kendilerinin, buyurun.

Katkılar - Sorular

Erol Katırcıoğlu – Akademisyen / Eski Milletvekili

Böyle bir toplantıdan memnun olduğumu söylemek istiyorum. Şimdi gerçekten de Türkiye'de

Kürt sorunun hala var oluyor olması ve çözüm konusunda umutların giderek neredeyse sönmesi özellikle ülkede demokrasi talep eden insanlar açısından da ciddi bir sorun diye düşünüyorum. Tanıdığım bu milliyetçilikle ilgili millet oluşumuyla ilgili olarak çok fazla bir şey söyleyemeyeceğim. Çünkü ben sonuç olarak iktisatçıyım ve kendi perspektifimden belki birkaç şey ekleyerek daha sonraki tartışmalarda bir katkı olabilir.

Kürtler Ne Yapmalı? sorusunun tartışılacağı bu toplantıda belki genel birkaç tane tespit yapmakta yarar var. Bunlardan bir tanesi kimlik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olan küreselleşme sürecinin öneminin altını vurgulamak lazım gelir. Çünkü gerçekten de küreselleşme süreci ulus devletin norm koyma yeteneklerini sınırladığı ölçüde esasında ulus devlet içindeki farklı kimliklerin bir tür belirsizlik içine girmelerine sebep oldu. Bazı akademisyenlerin altını çizdiği gibi bir risk toplumu dünyada belirmeye başladı ve ulus devlet çatısı altındaki farklı kimlik gruplarının yeni taleplerle ortaya çıktığı bir süreç başladı.

Şimdi nasıl ki bir zamanlar imparatorluklar çöktüğünde ulus devlet formuna yöneldiyse anladığım kadarıyla ulus devletinin zayıflaması sürecince - ki yaşadığı bir süreç- ulus devletinin içindeki farklı kimliklerin mücadelesine sahne olan bir yeni dönem yaşandığı kanaatindeyim. Ulus devletinin sınırları zayıfladıkça iki şey oluyor. Bir tanesi ulus devletin kendilerine ait olduğunu düşünen kimlikler, bu tür milliyetçi bir refleks gösteriyorlar ve o ulus devletin kendilerine ait olduğunun tanımlanmasına ve ulus devlet çatısı içinde de egemenliklerini tekrar güçlendirilmesine yönelik bir tavır içine giriyorlar. Fakat aynı zamanda ulus devleti belirleme yeteneği olmayan farklı kimlikler, ki bunlar yaşanan süreçte kendini daha çok mağdur hissetmiş olan kimliklerdir, yeni bir demokrasi arayışının olması gerektiğini söylemeye çalışıyorlar. Kürt meselesi bağlamında baktığımızda Kürt meselesinin bizdeki tartışmalarının başka uluslarda da başka nitelikli tartışmalar olarak devam ettiği kanaatindeyim.

Türkiye'de görebildiğim kadarıyla bir cumhuriyet elitleri var. Bunlar, Atatürkçü milliyetçilik çerçevesinde ülkenin kendileri tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Bunları genel olarak seküler kesim olarak ifade edebiliriz. Bu kesimler, bu toplumun kurucusunun kendileri olduğunu ve dolayısıyla da bu toplumun yönetiminde de etkili olmaları gerektiğini söylemeye çalışıyorlar.

Fakat bir başka kimlik daha var. O da siyasi İslam olarak diyebileceğimiz bir kimliktir. Bu kimlik de Türkiye ulus devletini kendilerine ait olduğunu düşünüyorlar, cumhuriyetin bir parantez olduğunu varsayıyorlar ve bu parantezi kapatmak istediklerini ifade ediyorlar.

Esasında Tanıl Bora'nın ikinci şemada tanımladığı milliyetçiliği daha çok vurgulayan, diğeri de kurucu olmaktan gelen bu ulusun kendilerine ait olduğunu düşünen siyasi kadrolar arasında bir tartışma yaşanıyor. Yaşadığımız 2023 genel seçim hikayesinin özetinde bu var gibi geliyor. Fakat onun ötesinde başka farklı kimliklerin bir araya gelmeye çalıştığı ve kendi taleplerinin de ifade edilebileceği yeni bir demokrasi düşüncesini öne çıkarmaya çalışan kimlikler de var.

HDP'nin özellikle kuruluş mantığı ve bugüne kadarki siyasi mücadelesinde altını çizdiğim beklenti buydu. Bu iki kimliğin dışında kendini tanımlayan, ki üçüncü yol dedikleri de biraz budur, kimliklerin bir araya gelerek radikal demokrasi teorisi çerçevesinde bir hegemonya oluşturmaya çalışmaktı ve bu, 7 Haziran 2015 seçimlerinde belli ölçüde de gerçekleşmişti.

Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti çerçevesinde egemen bir ulus değiller. Fakat sayıca çok güçlüler. Geleneksel olarak sahip oldukları özellikleri itibariyle son derece etkili bir halktır. Dolayısıyla Türkiye siyaseti öyle veya böyle Kürtlerin içinde olduğu bir biçimde mutlaka yönetilmek durumunda olacak. Buraya ulaşmak mümkün mü? Bence mümkün. Ama nasıl varacağımızla ilgili olarak tartışmalarımız var. Ama diyebilirim ki özellikle bu seçimler, birçok kesim üzerinde oldukça sarsıcı sonuçlar üretti. Belki bu tür toplantılarla yeni fikirler çıkması mümkün. Kürt siyasi hareketinin gerçekten Türkiye'de en cevval, en yaratıcı, en güçlü bir siyasi aktör olduğu, belki de yaşanacağı bir döneme doğru gideceğiz.

Melek Göregenli - Akademisyen

İdeolojiler, fikirler ve kuşkusuz nefret söylemi, aslında, mekânsal olarak tarif edersek "yukarıda" oluşturuluyor; nefret suçları ise aşağıda hayata geçiriliyor. Ben daha çok aşağıda ne olduğuyla ilgili bir disiplinin bilgisini üretmeye çalışıyorum. Tarihsel olarak baktığımızda da Türkiye'de milliyetçi davranışın, milliyetçiliğin hayata geçirilişinin, sıradan insanın zihninde oluşma biçimi çok değişmese de hayata geçirilişinin ve bu ideolojiyi üstlenen grupların değişebildiğini görüyoruz. Tarihsel olarak zaman içinde kadim hedef gruplar olduğu gibi, yeni grupların da bunlara eklenebildiğini görüyoruz. Özellikle son dönemde seçim sürecinde de yaşadığımız, Türkiye'de milliyetçi söylemin ve davranışların, Tanıl Bora'nın tarif ettiği farklı ideolojik çerçevelerde de olsa hep olduğu gibi, Kürtlere yönelen bir ayrımcılık, dışlama olarak görüyoruz. Tanıyarak dışlama diye bir şey, bana göre mümkün değil. Çünkü tanımadan dışlama olmuyor zaten. Dışlamanın birinci koşulu, insanın, kendisinin ait olduğu gruptan farklı bir dış grubu tarif edip, bu grubu tanıma, tarifleme ve hiyerarşik olarak kendisinden aşağıda bir yere yerleştirmesidir. Milliyetçilik de bu türden bir ideoloji olduğu için Kürtlere yönelik ya da bir başka gruba yönelik yani tanımadan dışlama zaten mümkün değil. Tarihsel olarak Kürtlerin varlığı hep tanınmış ve bazen ismi konulmadan bazen de açıkça ismi kabul edilerek, ayrı bir etnisite olarak varlığı inkâr edilmiş, asimile edilmeye ya da ehlileştirilmeye çalışılmıştır.

Milliyetçiliğin aşağıda bir grup tarif edilmeden ideolojik olarak inşa edilmesi mümkün değil, milliyetçiliği, etnik aidiyet, etnik bağlılıktan ayıran da bu zaten. Tanıl Bora'nın hınç tanımlamasını, benim kolektif nefret dediğim, literatürde de böyle tarif edilen bir şeyi son dönemde çok yaşadık ve sadece Kürtlere dönük olarak da yaşamadık. Göçmenlere yönelik de LGBT'leri varoluşsal olarak mahkûm etme biçiminde de yaşadık.

AKP'nin yirmi küsur yılda kendi seçmenini yaratma ve halkın önemli bir bölümünü milliyetçi ideoloji ve bu ideolojinin hayata geçiriliş pratikleri konusunda biçimlendirme konusundaki yaratıcılığını seçim sürecinde de izledik. Milliyetçilik, klasik anlamda sosyal psikolojide bir gruba ait insanın kendi etnik kimliğiyle özdeşleşmesi ve ondan gurur duymasıyla ilişkili değildir; bundan öte milliyetçilik, milliyetçi davranış, başka bir etnik kimliği küçümsemeye, dışlamaya, onun üzerinde tahakküm kurmaya ve ona yönelik ayrımcılığın ya aktif bir parçası olmaya ya da adaletsizliği en azından seyrederek pekiştirmeye dayalı bir süreçtir. Ama bu, son dönemde ortaya çıkan yeni milliyetçilik ve pratikler, kolektif nefret yaratma ve kitleleri bu yönde harekete geçirme şeklinde yaratılıyor ve sadece Türkiye'ye de özgü değil. Dünyanın başka coğrafyalarında da yaşanıyor. Artık sıradan yukarıdan kurulan milliyetçi bir söylem, kitlelerin davranışlarını yönlendirmede, iktidarların, hegemonyalarını sürdürmelerine katkıda bulunma yönünde yeterli olmuyor. Kitleleri daha fazla motive edebilmek için farklı farklı düzeylerde ideolojik araçlarla dış gruba yönelik bir kolektif nefret geliştirmelerine yol açmak gerekiyor. Aynı zamanda bu kolektif nefretin taşıyıcıları olmanın kutsanması, bu gruba ait olmaya özgün bir değer biçilmesi gerekiyor. Bunu seçim sürecinde çok açık gördük. Çoğumuz rastlamışızdır sıradan günlük konuşmalarda insanlar, oy verme davranışını sıradan bir politik davranış olmanın ötesinde kutsal bir amaca hizmet etmek gibi hissettiler. İktidarın seçim propagandası açıkça nefret duyulacak, dışlanması meşru olan grupları işaret etmekle kalmadı, aynı zamanda bu gruplara karşı olmanın adeta ayrıcalıklı bir gruba ait olmak anlamına geldiğini de vazetti. Seçmenler arasında bu söylem elverişli klişelere dönüştü. Mesela neden Tayyip Erdoğan'a oy veriyorsun? sorusuna 'PKK'ya oy vermek istemediğim için, PKK'lı olmadığım için, Kılıçdaroğlu, çok açıkça onlarla ittifak yapacağı için' diyorlardı. Özellikle konumuz olduğu için Kürtleri örnek veriyorum ama bunu mülteciler için de söyleyebilirsiniz. Daha da öte yine bu seçime özgü yaratılan klişelerden biri de seksüel klişelerdi. 'LGBT'ci olmamak'da bir onur vesilesi haline geldi. Vatan, millet, aile, ahlak, değeri, sevgisi, içeriği tek biçimli olarak tarif edilen kavramlardı ve bu tarifi paylaşan insanlar hem bir ayrıcalık hem de güçle kuşatıldılar. Bu sembolik ve

zaman zaman gerçek güç, kolektif nefretin yöneltildiği gruplara karşı şiddeti de meşrulaştırıyor. Bence, kolektif nefretin davranışa dönüşmesine aracılık eden duyguyu ve ideolojik arka planı hınç sözü çok iyi anlatıyor. Kolektif nefretin, şiddete ve nefret suçuna dönüşmesi, bu faillik sürecinde sınıfsal bir şey var. Daha yoksullar, daha aşağıda olanlar belki de bir açıdan o nefretin hedefi olma koşullarına sahip olanlar, pratikte kötülüğü icra edenler, ne yazık ki birbirine çok benzeyen insanlar. Yani saldırıya uğrayanlara çok benzeyen saldıranlarla karşılaşıyoruz. Onu belki başka bağlamda konuşmamız lazım.

Cuma Çiçek - Akademisyen

Sevgili Tanıl Bora'nın tarif ettiğin bu üç milliyetçiliğin birbiriyle ilişkisi nedir? Zamansal bir akışa baktığımızda bu üç milliyetçiliğin ilişkisi birinci soru. İkincisi de tarihsel okuma yaparsak bunun başlangıcı 1950'liler de olabilir ve öncesine de götürülebilir. Bu üç milliyetçiliğin ağırlığı nedir? Bu üç milliyetçilik aynı anda çıkıp gelişen milliyetçilikler değildir diye tahmin ediyorum? Bu ilişkiselliği, bir zamansal okumayla okursak ne dersiniz?

Katılımcı

Sayın Bora, ulusalcılık ve milliyetçilikten bahsetti. Toplumdaki milliyetçiliği 3 kategoride anlattı. Sorum şu. Türkiye'de kendisini solcu olarak görenler, Türkiye'de Solun milliyetçiliğini bunlardan ayrı mı yoksa bu kategoride mı değerlendiriyorsunuz? CHP'yi ayırmıyorum, kendilerini sosyalist ve komünist olarak görenleri ayırmıyorum. Kendilerini solcu olarak görenlerin tamamının Kürtlerin ulusal mücadelesine reaksiyonu ve bakışı nedir?

Levent Korkut – STGM

Aslında son soruyla da ilişkili bir parçasıdır. CHP[5] içerisindeki milliyetçiliği, biraz geleceğe dönük bakacak olursak ne olur? Milliyetçi düşüncenin CHP içindeki hali bugünkü ve geleceğe yönelik bir bakışla ne olur? Tanıl Bora'dan özellikle öğrenmek ve duymak istediğim görüşlerden bir tanesi de İyi Parti ve MHP ayrımı sosyolojik bir zemine oturuyor mu? Oradan farklılaşma olma olasılığı var mı? Her ikisi de ülkücü milliyetçi temelden gelen oluşumlar. Bu geçici midir? Tekrar birleşecek midir? Yoksa bir ayrışmada, sosyolojik bir şeyi var mı? Daha böyle farklı unsurlar, İYİ Partili oldular ama farklılaşma için bu yeterli midir? Yoksa tekrar bir araya gelecek mi? Bir bütünleşme olacak mı?

Bir de özellikle batıdaki büyük şehirlerde gençliğin, özellikle lise gençliğinin ve üniversite gençliğinin üzerinde ciddi bir milliyetçi etki var. Hatta Tanıl Bora'nın sanal dediği unsur çok önemli, etkileniyor çocuklar. Burada bunun temeli nedir? Genelde orta sınıf, beyaz Türk diyebileceğimiz kesimleri etkisi altına alan bu durum, mülteci meselesiyle çok ayyuka çıkmış durumda. Öğrenciler üzerinde ciddi bir etkisi olduğunu hissettim. Bu bunun temeli nedir ya da bunlarla nasıl mücadele edilebilir? Bu çerçevede görüşlerini merak ediyorum.

Arzu Yılmaz - Akademisyen

Tanıl hoca konuşmasına başlarken aslında orada da yazıyor, Kürtler Ne Yapmalı diye ama hoca Kürtler Ne İstiyor? diye toplantının adını söyledi. Bu bende bir şeyleri tetikledi. Çünkü hakikaten 'ya sen anlat anlat bunu da asıl şu Kürtler ne istiyor, sen bana onu söyle' gibi soruları Avrupa'da da Amerika'da da sık karşılaştığımız bir şey. Hocam beni affetsin basitçe bir dil sürçmesi olma-

5 Cumhuriyet Halk Partisi

nın ötesinde hakikaten "Kürtler Ne İstiyor?" sorusunu sürekli bir kafanın arkasında yer ettiğini tecrübe etmiş biri olarak bu soruyu soruyorum. Lütfen analizlerinizde gerçekten Kürtlerin ne istediği belli değil mi? ya da o odaklandığınız Türkler, Kürtlerin ne istediğini zannediyor? Niye ne istediğini anlamıyor? Bir de bunlar üzerine düşüncelerinizi öğrenebilirsek çok sevinirim.

Tanıl Bora - Araştırmacı / Yazar

Süre mahdut olduğu için çok böyle telgraf gibi cevap vereceğim. Evet, dil sürçmesinin bilinç dışı sebepleri olabilir. Onu ben kendi kendime deşemem. İlk cevabı gelecek olursam, 'bölmek istiyorlar' diye görüyorlar. Madem telegrafik konuşacağız. Özetle çeşitli tahrikler altında bölmek ve o nasyonel, nasyonalite, milliyet düzeyinden, millet düzeyine çıkmaya cüret ediyorlar ve hadlerini aşıyorlar diye baktıklarını söyleyebiliriz. Çok özetle genel görüş budur.

Kuşkusuz çatışmalarda, çatışmaların yükselmesinde ve süreklilik kazanmasında dünyanın her yerinde milliyetçilik rol oynar. Bizzat milliyetçiliği kabartan ve milliyetçiliğin etken olduğu bir şeydir. Bu, çok açık bir şeydir. Bu soru, cevabını içinde barındırıyor. Bir de CHP çevresindeki milliyetçilik ya da orada milliyetçiliğe nasıl bakıldığı meselesine çok yerinde bir müdahale oldu. Aslında bir de dördüncü olarak o var. Onu nasıl tanımlayacağız? Kendilerini tanımlama biçimleriyle Atatürk milliyetçiliği, ulusalcılık diyebiliriz. Ama bunlar da kendi içinde aslında farklı. Orada şöyle bir problem ve çelişki var. Aslında milliyet şema olarak bir gerçekliktir ama bir düzlemdir. Millet olmak ya da Kemalist söylemle konuşurken ulus olmak onun üstüne çıkmayı, daha evrensel bir düzleme çıkmayı gerektirir. Onun için etnik üstü bir düzeye çıkmak gerekir. Bu milliyetçilik, etnik düzlemde kalmamak gerekir gibi bir iddiaya yaslanır ve Atatürk'ün kurduğu Türk milliyetçiliğinin tam da bunu yaptığını söyler. Oradaki Türk adının etnik bir topluluğu değil, sadece vatandaşlık bağını tanımladığını söyler. Ama içeriğine baktığımız zaman, hamasetine baktığımız zaman çeşitli spesifik konulardaki tutumuna baktığımız zaman aslında ülkücü, milliyetçi ideolojiden çok az farklılaştığını görürüz. Yine pekala etnisiz, pekala etnik anlamda Türklüğü varsayan, onun tarihi hamasetini varsayan, onun tarihsel devamlılığını varsayan onun asiliğini varsayan bir tutumla karşılaşırız. Oradaki bu milliyetçiliğin temel problemidir.

Ulusalcılık boyutuyla özellikle şunu ekleyeyim. Kemalist milliyetçiliğin özel bir mutasyonu, özel bir çıktısı ulusalcılıktır. Aşağı yukarı son yirmi yılda ortaya çıkmış. Aynı zamanda antiemperyalizm motifini olağanüstü milliyetçi ve hatta şovenist bir anlamla yükleyerek ve antiemperyalizmi kapitalizm meselesinden tamamen soyundurup bir zenofobik, yabancı düşmanlığı diyebileceğimiz bir anlam kazandırarak ve o temelde de Kürtlere ve Kürt meselesiyle ilgili özel bir tehdit algısı geliştirmiş bir milliyetçilik çizgisidir. Dolayısıyla çok az farkla ulaşıyor. Kendi teorisine uygun, gerçekten ulusu bütün etnik kimliklerin ötesinde salt vatandaşlık bağı, salt eşit vatandaşlık bağı temelinde tanımlanmış bir ideoloji olarak düşünenler de yok değil ama gerçekten azınlıklar. CHP içinde de bu Kemalist milliyetçilik havzası içinde de azınlık var.

Cuma Çiçek'in soru setine gelecek olursam bir kere ilişkisellikle ilgili önce şunu vurgulama gereği duyarım. Bütün milliyetçilikler için öyledir. Milliyetçiliklerden söz ediyoruz. Farklı milliyetçi lehçeler var. Toplam bir milliyetçi dil var ama farklı lehçeler var. Kendi içinde bazen önemlileşen çelişkiler de var. Ama milliyetçi ideolojiler her zaman bir simbiyoz içinde var olurlar. Birbirlerini çoğaltırlar, birbirlerini beslerler, birbirlerine iyi gelirler. Bunların bütünlüklü bir sistem olarak birbirini eninde sonunda desteklediğini düşünüyorum. Öyle yaklaşmaktan yanayım. Tarihselliğin içinde bakacak olursak, aslında her biri Türkiye'deki belli başlı siyasal akımların devamlılığı içinde yer alıyorlar. Ülkücü milliyetçi dediğimiz çizgi, ucu Ziya Gökalp'e kadar uzanan ve bütün bir MHP tarihinin içinden geçen eski ve uzun bir tarihe dayanıyor. Kürt meselesi bağlamında onun yeni bir aşaması budur. Bunlar, kendisi içinde yeni yönelimlerdir.

Muhafazakar milliyetçilik de İslamcılığın ezelidir. İslam milliyete izin verir mi? Vermez mi? İslam milliyeti tanır mı? İslam'la milliyetçilik arasındaki ezeli tartışmanın yeni bir düzlemidir. Yerli ve milli söylemde İslamcılığın tarihsel düşünsel mirasının Türkçüleştirmek, Türkçeleştirmek demesek de milliyetçileştirmek olduğunu düşünüyorum. Özellikle Kürt meselesindeki yorum da bunun bir uğrağını teşkil ediyor. Türkiye'de İslamcı düşüncenin uzun tarihi içinde milliyetçilikle mesafe ayarları her zaman çok zahmetli bir mesele olmuştur. Bu zahmet şimdi iyice artıyor. Özellikle de güncel yerlilik ve millilik söylemi, İslamcılık içerisinde milliyetçiliğe daha eleştirel olan damarı olabildiğince tıkamaya, kesmeye dayalı bir girişimi temsil ediyor. Kuşkusuz İslamcılık içinde buna karşı akımlar da, akıntılar da var.

Levent Korkut'un sorusuna gelelim. Ben sosyolog değilim, sosyologların terimini de öyle diyorlar diye aktardım. Ben de katılmıyorum o kavrama. Dolayısıyla sosyolojik analiz konusunda büyük laflar edebilecek durumda değilim. Dediğim gibi, ben ideoloji mütahisisiyim, o vakalara bakıyorum. Şimdi görebildiğim şudur. Söylem, bize bazı şeyler söyler. Çok kaba bir ayrım yapmayalım. Bütün MHP'liler öyle, bütün İYİ Partililer böyle gibi bir ayırım yapmayalım. Ama esasen İYİP'in tabanı belirgin bir şekilde daha şehirli, daha seküler ve daha modernist bir yönelim arz ediyor. Mesela milliyetçiliğin zaten tarihsel olarak hem dünyadaki milliyetçiliğin hem Türk milliyetçiliğinin tarihsel olarak muhafazakar olmadığını, modernist bir ideoloji olduğunu hatırlamamız gerektiğini ileri sürüyorlar. Gökalp'i bu anlamda yeniden okumak gerektiğini düşünüyorlar. Sekülerist, bu milliyetçiliğin kendisinin de bir alternatif din olma iddiasıyla da tutarlıdır. Milliyetçilik, alternatif bir din iddiasıdır. Bir alternatif, başka bir kutsal koyar. Sekülerist, milliyetçilik kutsalının en üstün kutsal olduğunu düşünmek anlamında dünyevi bir kutsal olarak milliyetçiliği düşünürler. Burada önemli bir eğilimde daha şehirliler ve böyle mavra yapabiliyorlar, şaka yapabiliyorlar, kendileriyle bile dalga geçebiliyorlar ve bütün bunlar da şöyle bir yanıltıcı izlenim doğurabiliyor. Bunlar iyiler gibi bir izlenim doğurabiliyor. Pekala bu neşeli ve rahat dil içerisindeki ırkçı kalıpları, çok koyu bir Türkçülüğü yeniden üretebiliyor. Onu gözden kaçırmamak lazım. Böyle şehirli, modernist bir yeni ırkçılığın, toptancı bir şekilde söylemiyorum, hepsi böyledir gibi bir genellemeyle söyleyemeyiz ama bu tür şeyleri de uçlarda görebiliyoruz. Ve tabii ısrarla tekrarlıyorum. Bunlar birbirleriyle tamamen temassız küreler değiller, etkileşimleri var. Her partide bunların yansımalarını görebiliyoruz ama kaba resimde İYİP'in şehirli, modernist, sekülerist, biraz daha Türkçü, mesela özellikle popüler kültürde, liselerdeki etki bakımdan önemlidir. Mesela eski Türk mitolojisi onun figürleri, onunla ilgili video oyunları, o imajlar, müthiş bir popülaritedir. Bu henüz mayalanma halinde bir yeni oluşumdur. Ciddi bir gerçekliği var. Niye var, nereye varacağını bilemeyiz. Bir şekilde baskın hale gelebilir, uzun vadede daha güçlü olacağını düşünüyorum. Kendi içinde de ayrışmaları şimdiden var ve daha da olacağını düşünüyorum. Ama uzun vadede bunun daha kalıcı bir dalga olduğunu düşünüyorum.

Cuma Çiçek, bu eğilimlerin ağırlıklarından söz etmişti. Yine basitleştirerek bunlar arasındaki simbiyozun baskın olduğunu düşünüyorum. Her biri ayrı ayrı kendi kulvarlarında etkili olmaktan öte toplam olarak baskın bir güç oluşturuyorlar ve birbirleriyle de etkileşiyorlar. Tamamen yakınsamıyorlar, aynılaşmıyorlar. Bu coğrafyada milliyetçilik bakımından, milliyetçiliğin kendi alanı açısından sanırım muhafazakâr milliyetçiliğin etkisi çok daha baskındır. İç Anadolu'da tabii ki ülkücü, milliyetçi söylem daha baskın. Ağırlık merkeziyle, teraziyle ilgili bunu söyleyebilirim.

Şimdi futbol sadece futbol değildir diyorlar. Milliyetçilik de sadece milliyetçilik değildir. Milliyetçilik kendini dile getirdiği gündemle kaim değil. Melek Göregenli'nin söyledikleri o bakımdan önemlidir. Milliyetçiliğin hazır bir aidiyet ideolojisi olarak başka kaygıların, sınıfsal kaygıların, sınıfsal konumunu kaybetme, yoksullaşma kaygılarının, mülksüzleşme kaygılarının, şu olağanüstü, vahşi neoliberal çağda hayatta kalma, bir şeye tutunma kaygılarının bir tercümesi

ve ifadesi olma gücü var. Milliyetçiliğin kendi gündeminin ötesinde bu kaygılara hitap etme, bu kaygılarla ilgili bir tutamak sunma becerisinin, kabiliyetinin çok payı var. Yine bir psiko tabir kullanacak olursak milliyetçilik kolektif narsisizmdir. Müthiş bir kendinden memnuniyet ve kendini sevme hali, bir güçlendirici bir ideoloji olarak iş görüyor. Bence milliyetçilikle, milliyetçiliğin argümanlarına öyle değil de böyle tartışarak etki etmenin çok zor olduğunu düşünüyorum. Milliyetçilikle ancak konuyu değiştirerek mücadele edilebileceğini düşünüyorum. Hatta seçim sonrasında bu milliyetçiliğin yükselişi tartışmalarıyla ilgili yazdığım yazıyı bitirirken Ulysses romanından bir alıntıyla bitirmiştim. Belki okuyanlar vardır. Oradaki roman kahramanı der ki 'madem ülkeyi değiştiremiyoruz, bari konuyu değiştirelim' der. Bence ülkeyi değiştirmek için de konuyu değiştirmek lazım. Milliyetçiliğin tezleriyle cebelleşerek ona tesir etmenin daha zor olduğunu, milliyetçiliğin beslendiği kaygılarla, beslendiği tehdit algılarıyla ilgili bir siyasetin esas etkili olabileceğini düşünüyorum.

Katkılar - Sorular

Aziz Yağan - Akademisyen

Tanıl hocam belki anımsar. Türkiye'de 2015'te bir şoven dalga yükselmişti ve Kürt toplumu Antalya'da, İzmir'de, İstanbul'da bayağı büyük bir şiddet yaşamıştı. Ben o zaman bölgesi dışında yaşayan Kürtler geri çekilsin diye bir imza kampanyası düzenlemek istemiştim. Şimdi o günden bugüne gelip baktığımda zaman içerisinde Kürtleri iki kısma ayırdım. Bölgesinde yerleşikler ve bölgesi dışında yerleşikler. Tanıl beyin bahsettiği milliyetçiliğin ya da Dersim'de 1938'de kendisini ortaya çıkaran, Maraş'ta Kızılbaş Aleviliği sapkın olarak niteleyen, 'Kürtler vardır ve kötüdür, Kürtler vardır ve geridir.' anlayışına bir cevap olmadan; acaba bölgedeki toplum kendisini nasıl görüyor, nasıl yaşıyor, nasıl değerlendiriyor? Bugünü, geçmişi ve geleceğiyle neler yapıyor, tartışmalarına girmeye başladım. Yaşadığımız arazi kavgaları, eğitimdeki problemlerimiz, trafik vesaire, sosyal, siyasal, ekonomik birçok alanda problem yaşayan bir bölgeyiz. Bu, Türkiye'deki raporlara da yansıyor. YKS[6], LGS[7] sonuçlarına yansıyor, uluslararası PİSA ve TIMMS sonuçlarına yansıyor. Şimdi geri kalmış bir toplum ya da geri bırakılmış bir toplum, birden bir dalgayla kendini bir başkasını demokratikleştirmeye çalışırken buldu. Burada, kendimize dokunma çabasını pek sarf edemiyoruz. Kürt toplumundaki milliyetçiliği, ister Türkiye'deki milliyetçiliğin karşısında konumlanması, ister kendi içerisindeki varoluşunu devam ettirmede bölgenin güçlendirilmesi bağlamında düşünüyorum. Çünkü bölge bizi binlerce yıldır korudu, dilimizi korudu, kültürümüzü korudu birçok halkı korudu. Elimizden gelmese de Ermenileri, Süryaniler vs. bu zamana kadar olgun bir şekilde, ılımlı bir şekilde yaşayan toplumları, dışlamadan iyi kötü korudu. Şimdi artık baktığım nokta bölgenin kendi içine dönmesi, kendi iç demokratikleşmesinin peşinde koşmasıdır. 1960'larda Henri Lefebvre'nin ortaya attığı kent hakkı kavramı çerçevesinde kentlileşme çalışmalarıyla bunun mümkün olduğunu düşünüyorum. Bu konuda varsa Tanıl beyin yorumunu rica ediyorum.

Katılımcı

Bazı şeyler birbirine karışıyor. Bu doğru değil. Kürtler için göçmen, azınlık ifadeleri kullanılıyor. Doğrusu birden fazla halkın yaşadığı topraklarda tarihi, coğrafya, kültüre, toplumsal olarak birbirlerinden farklılar. Burada olanlar otokton, yerleşik ve eski halklardır. Bir de yıllar önce oraya güç ederek o topraklara yerleşen halklar vardır. Bu durum, Türkiye'de böyledir. Baktığı-

6 Yüksek Öğrenim Sınavı
7 Liselere Giriş Sınavı

mızda yazar, siyasetçiler, her şeyi birbirine karıştırıyor. Bunların amaçları aynı değil, otokton halklara, Kürtlere sahip çıkılmalı. Sonradan göç edip gelip bu topraklara yerleşenler ayrıdır. Kürtler Türkiye'de azınlık değil, muhacir değil, bu topraklara da sonradan yerleşmedi. Kürtler, bu topraklardaki otokton, eski ve yerli bir halktır. Kürtler gibi Türkiye'de çok eski olan başka halklar da var. Pontuslar, Asuriler da eski halklardır. Bunlar, bu topraklar üzerinden yaşayan eski halklardır, Türklerden daha eskiler. Otokton halklar ile buraya göç eden halklara baktığımızda televizyonlarda, mecliste yapılan tartışmalarda Kürt, Laz, Çerkez, Pomak'ların hepsi Türk'tür. Türk milliyetçisi olmayan ya da solcu olan biri bilerek ya da bilmeyerek evet doğru Türkler buraya gelmiş ama sonradan buraya göç etmiş demiyor. Ben İsveç'in kuzeyindeki bir kentten örnek vermek istiyorum. Kentin nüfusu 20 bindir. İsveç kanunu diyor ki İsveç devleti iki halktan oluşuyor. Birincisi İsveçliler, ikincisi ise Sam halkı ve bunların nüfusu 20 bindir. Orada yaşayan başka halklar da var. Türkiye'de ise eski halkların nüfusunun çok ya da az olmasının bir önemi olmamalı. Onların varlığı tarihe, coğrafyaya, toplumsallığa göredir. Kürtler, binlerce yıldır topraklarının üzerinden yaşıyor. Hem dilleri, kültürleri hem de sayıları çok az değil. Bazı şeyler bilimsel olmayan, bilinçsiz bir şekilde tartışılıyor. Biz Kürtler, kendi kültürü, varlığı, gelenek ve görenekleriyle yerli bir halkız. Kürtler buraya göç eden bir halk değil.

Seher Akçınar - Aktivist

Öncelikle Tanıl Bora, milliyetçilik türlerini tanımladığında sonradan dahil ettiği Atatürk milliyetçiliği dahil olmak üzere her dört milliyetçilik türüne baktığımızda aslında daha önceki bireysel saptamalarımla örtüşen tespitler görüyorum. Bana kalırsa bugün Türk kimliğinin kendisi baskı altındaki bir kimliktir, Kürt kimliğinin kendisi değil. Kürt kimliğinin daha özgür bir kimlik olduğunu, Türk kimliğinin daha baskılanmış bir kimlik olduğunu düşünüyorum. Bunu şundan hareketle söylüyorum. Bugün baktığınızda üç tarafı denizlerle, dört tarafı da düşmanlarla çevrilmiş bir Türklük algısı var. Kürt'ün dini ya da etnik temelde bir talebi söz konusu olduğun da ve bunlar iade edildiğinde Türk kimliği anında kendisini tehdit altında hisseden bir kimlik olarak görüyor. Baskılanmış bir kimlik bu yönüyle. Nasyonalite açısından milliyet olma halinde bile Kürtlerin millet olarak görülmediği, sadece milliyet olarak görüldüğü, Türk kimliğinin millet olmayı hak ettiği, Kürt kimliğinin milliyet kimliği içerisinde değerlendirebileceği fikrinin kendisi de nasyonalite içerisinde Kürt'ün birazcık millet olma çabasının her zaman milliyet olarak görülmesi ve bunun içerisine bastırılması söz konusudur. Muhafazakâr milliyetçiliğe baktığımız zaman özellikle Kürtler nezdinde ya da Türk muhafazakâr milliyetçiliği açısından baktığımızda hakikaten Kürt kimliğinin de ümmetçilik vasfı altında Türkiye tarihinde her dönemde baskılandığını, ümmet kardeşliği vasfı altında görülmeyen bir kimlik olduğunu görürüz. Örneğin edebiyat ve tasavvuf erbabı Mevlâna, Fuzuli, Nesimi çokça bilinir ama Xanî, Cizîrî, Faqi hiç bilinmez. Bediüzzaman'ın eserleri tahrif edilerek Kürtlüğe dair içinde geçen tüm notlar çıkarılarak Türkleştirilir. Osmanlı, Selçuklu devletleri bilinir ama Eyyubi, Mervanî bilinmez. Göktürkler bilinir ama Medler bilinmez. Orta Asya kökenli halklar bilinir ama Kürt Aryen halkları bilinmez. Kürtlüğü çokça tarih içerisinde Türklük üst çatısı altında eritilmiş bir kimlik olarak görürüz. Kürt'ün Medresesi, Türk'ün Kur'an kursuna dönüştürülür. Kürt'ün dili, Türk'ün diline dönüştürülür. Kürt'ün başındaki başörtüsü bile kıymetli değildir. Türk'ün başındaysa bu örtü daha makbuldür. Kürdün başörtülüsü "sözde başörtülü", müftüsü "sözde müftüdür". Kürdün dindarı makbul değildir bu kimlik açısından, "özde" olamaz. Disimilasyon bakımından da asimilasyon bakımından da bunu görürüz. Türk solu bağlamında Kemalist milliyetçilikte de bunu çok rahat bir şekilde görebiliyoruz.

Bu bağlamda tekrar etmek gerekirse Türk kimliğinin daha baskı altında bir kimlik olduğunu düşünüyorum ve Türklerin bu anlamda asıl kimliklerinden uzaklaşırken Kürtlerin kendi kimlik-

lerine doğru koştuğunu düşünüyorum. Çünkü Kürtlerin ana dillerine ilişkin, bireysel, kollektif, sosyal ve kültürel hak talepleri ve bu talepler için çalışmalar yürütmektedirler. Kürtlerin onca baskıya rağmen kimliklerinin peşinde koştuklarını ve Kürt kimliğine sarıldıklarını görüyoruz. Bu bağlamda Türk milliyetçiliğini ve sağ milliyetçiliği bir kez daha düşünmek gerekiyor. Size şunu sormak istiyorum. Son dönemlerde, Demirel ile ilgili yazdığınız kitabı okuma şansım oldu. Demirel'e baktığımızda bir taraftan "Kürt meselesini tanımak lazım" derken, diğer taraftan Kürtlere 90'lı yılları yaşatan siyasi bir figürdür. Benzer şekilde bir taraftan dini cemaatlerle ilişkileri çok iyiyken, diğer taraftan başörtüsü yasakları yaşandığında "Başı bağlı olanlar Arabistan'a gitsinler" dediğini görüyoruz. Bir taraftan oportünist bir devlet adamı anlayışıyla bu açıklanırken, bir taraftan da baskı altındaki Türk kimliğinin açığa çıkmış hali olarak görüyorum, tek başına devlet adamlığı olarak da görmüyorum. Dolayısıyla Türk kimliğini siz de baskı altında olan bir kimlik olduğunu düşünüyor musunuz?

Son olarak da Türk milliyetçiliğiyle ancak konu değiştirilerek ya da genel itibariyle milliyetçilikle o şekilde baş edilebileceğini söylediniz. Bu biraz topu taca atmak değil midir? Ya futbolda topu taca attığınızda uzatmalara gidersiniz. Süreç uzar ve sonuç alamazsınız. Kürtler artık bir yerden sonra böyle topu taca atma hallerinden, konuşmama hallerinden, konuyu değiştirme hallerinden çokça sıkıldılar. Çünkü Bediüzzaman'dan da hareketle menfi milliyetçilik diye bir şey var. Türk'ün milliyetçiliği ile Kürt'ün milliyetçiliği aynı değildir. Ezen-ezilen halk milliyetçiliği diyalektiği gibi. Devlet sahibi olan bir halkın milliyetçiliği ile devlet sahibi olmayan bir halkın milliyetçiliği aynı değildir. Ana dilinde eğitim gören bir halkın milliyetçiliğiyle, ana dilinde eğitim görmeyen bir halkın milliyetçiliği de aynı değildir. Dağına, taşına, suyuna, toprağına, ovasına, kentine, köyüne kasabasına kadar her yerinde kendi dilinin isimleri kullanan bir halkın milliyetçiliği ile dağından kasabasına ve hatta kendi çocuğuna kadar, kendi dilinde adını veremeyen bir halkın milliyetçiliği de bana kalırsa aynı değildir. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Katılımcı

Tanıl Bora, özellikle üç önemli aşamadan söz etti. Bunlardan bir tanesinin Malazgirt, diğerinin Selahaddin Eyyubi ve üçüncüsünün de İdris-i Bitlisî'nin deyim yerindeyse bunların Anadolu'nun Türkleştirilmesi sürecinde önemli saç ayaklarından olduğunu söz etti. Bunların altının açılması gerekiyor. Ulus devletinin önemli kodları var. Bu kodların en önemlisi, milliyetçiliktir. Atatürkçülüğün temel ilkelerin altısında en çok önemsenen, en çok ön planda tutulan kuşkusuz milliyetçiliktir. Nereden anlıyoruz bunu: Özellikle belirlenen bir ulus, bir milliyetçilik tanımlamasının içinde kimler ve nasıl yer alıyor sorusuna bakıldığında eğitim yoluyla bunun özellikle ileri bir aşamaya götürüldüğünü görüyoruz. Kürt'ün belleğinin silinmesi, Kürt'ün kendi Kürtlüğünün bile ifadesinde zorlanır hale getirilmesinin temel argümanı kuşkusuz eğitimden geçiyor. O yüzden Kürt'ün eğitim taleplerinin bir bütün olarak reddedildiğini görüyoruz. Çünkü daha küçücük körpe yavrulara bile 'Ne Mutlu Türküm Diyene' andının içirilmesiyle birlikte hafızasına, belleğine bu şekilde kazıtıldığını görüyoruz. Dolayısıyla bu yetmiyor. Aslında Türk milliyetçiliğinin üstün bir milliyetçilik, diğerlerinin alt kültürler şeklinde ifadesi yapılırken kuşkusuz iğneyle kuyu kazarcasına, yüz yıllık bir süre içerisinde, aşamalı aşamalı olarak yapıldığını da biliyoruz ve farkındayız. Dolayısıyla Kürt'ün Kürtlüğüyle ilgili talebi nerede geliştiyse orada bir bastırmanın orada bir engellemenin ve orada bir çökertmenin hayata geçirdiğini görebiliyoruz.

Dolayısıyla tarihi şekillendirirken, tarihi okuturken özellikle ulus devletin altı ilkesinin, altı kodunun ışığında bir tarih bilincinin resmi ideoloji biçiminde sürekli topluma angaje edildiği ve öğretildiğini de görebiliyoruz. Dolayısıyla bu da yetmiyor. Kuşkusuz Kürt coğrafyasının bütün dağların, ovalarının hatta kayalarının bile isimlerine Türkçe isimler verilerek bu yönüyle Kürt'ün hafızasının bu yönüyle hem bir tarafta zayıflatıldı ve ulusal benliğinden sürekli uzak tutulduğu-

nu, uzaklaştırmaya çalışıldığını görebiliyoruz. Dolayısıyla üniversite aşamalarında bile bu bakış açısının, bu zihniyetin günümüze kadar devam edegeldiğini görebiliyoruz. Dolayısıyla burada Kürtlerin ne istediği yıllardır tartışılıyor.

Kimisine göre kırk dokuz kez başkaldırmış olan Kürt'ün isyanının bastırıldığı ve dolayısıyla kendisini bu yönüyle susturulduğunu herkes çok iyi biliyor. Bunu alenen çok açık bir şekilde televizyon aracılığıyla basın, medyası ve eğitim öğretim kurumları aracılığıyla her gün dünya ve Türkiye kamuoyuna bu şekilde verileni görüyorum. Üçüncü yol diye ifade edilen özellikle 2023 seçimlerine giderken geçmişte de benzer birtakım ittifaklar geliştirdiğini biliyoruz. Üçüncü yolla ilgili Tanıl hocam bu konuda ne derler? Bir de özellikle bu üç aşama noktasında İdris-i Bitlisi'nin rolü nedir diye sorulursa bu konuda ne derler?

Selahattin Çoban - Avukat

Ben burada herkesin bildiği ancak ıskaladığı bir husus sormak istiyorum. İktidarlar değişmekle birlikte devletin ideolojisi, devletin üstüne kurulu olduğu Türk milliyetçiliğine vurgunun çok yapılmadığını, Türk toplumuna empoze edilen "beka" sorununun işlenmediğini düşünüyorum. Tanıl Hocam bir soruya yanıt verirken Kürtler ne istiyor hususunu değerlendirmek istiyordu. Türk toplumunun Kürde bakışı; Kürt devleti yıkacak, devleti bölecek anlayışı vardır. Beka sorununun temelinde Kürtlerin varlığının olduğunu düşünen Türk toplumunun bu anlayışını, bakışını nasıl değiştirebiliriz?

Tanıl Bora - Araştırmacı / Yazar

Takdir edersiniz sonuncusu gibi devasa soruların çözümünü kim biliyor bilmiyorum, bazıları çok büyük sorular. Aklımın yettiğince cevaplayayım ama önce şunu söyleyeyim. Türk milliyetçiliğinin zihniyet dünyasına dair bir şeyler aktarmaya çalışıyorum. Burada milliyetçi bir partinin grup başkan vekili gibi cevaplar beklemeyin.

Şimdi birkaç şeye değinecek olursam; kimliğe koşmak, asıl kimlik gibi kavramları doğru bulmuyorum. Kimliği bir cevher, kendiliğinden var olan bir yüksek değer olarak görmüyorum. Kimlik, kuşkusuz hem koşullandığımız, bütün kimlikler içinde belirlendiğimiz koşullarımız ve farklı biçimlerde de şekillenen, biraz da bizim irademizde ona göre şekillenen varlıklardır. Bunları kutsallaştırmamak gerektiğini düşünüyorum. Ezilen ulus ilişkisinde de Türk kimliğinin baskılanmasını hatta belki de en fazla baskılanan olduğunu şu anlamda doğru bulurum. Marksizm'in güçlü amentülerinden biri, bunu sadece ulus bağlamında söylememiz gerekmez, ya bir ilişkisel, bir sosyal ilişki içerisinde birileri tahakküm altındaysa hiç kimse özgür değildir. Özgür olmayan birisi varsa kimse özgür değildir. O anlamda doğru. Yoksa asıl kimliğinin baskılanması gibi şeyler bana milliyetçi kalıplar gibi geliyor, çok çok önemli gelmiyor, doğru gelmiyor. Ezen ulus, ezilen ulus ayrımı kuşkusuz var. Bu da tarihsel olarak çok tartışılan bir şeydir. Fakat ezen ulusun, ezen ulus olmakla toptan, peşinen, topyekun ve ebedi olarak bütün günahlardan münezzeh olduğu anlamına gelmiyor. Çünkü bütün milliyetçilikler arasındaki kaplar geçişkendir. Öyle pirüpak olmuyor. Ezen ulus milliyetçiliklerinin de bir sorgulamaya tabii olması gerektiğini düşünüyorum. Milliyetçilikle ilgili sorunlarımız varsa milliyetçilikle bir problem görüyorsak, milliyetçiliği eleştirmek gerektiğini düşünüyorsak o da eleştiriden münezzeh değildir.

Konuyu değiştirmek ve kastettiğim milliyetçilikle mücadele ederken, milliyetçi ideolojiyi zayıflatmaya, geriletmeye, onu en azından daha halis ve daha insancıl kılmaya, daha demokratik kılmaya çalışırken milliyetçiliğin kendi tezleriyle sürekli cebelleşmek değil, o milliyetçi reaksiyonları doğuran toplumsal siyasi, bütün sorunları gerçek içeriğiyle tartışmayı kastediyorum.

Gerçek içeriklerden biri de kuşkusuz Kürt sorunudur ve o top taca atılmaz. Kürt meselesinin kendisiyle ilgili atılacak bir top yok. Farklı bir şeyi kastediyorum ve ayrıca bu mutlak bir kural değil. Birçok başka konuda da bizzat milliyetçiliğin dayattığı gündemler elbette tartışılmalı, sorgulanmalı, bundan geri durulmaz. Ben bunu temel bir siyasal tutum olarak ideolojik ve siyasi mücadelenin ufkunu genişletmekle ilgili bir tercih olarak söyledim. Yoksa söylediğiniz, uyarınız tabii ki doğrudur.

Ben tarihçi değilim. İdris-i Bitlisî'nin gerçekliğiyle ilgili ukalalık olur. Hiçbir şey söyleyemem, o konuda bir şeyim yok. Ben, İdris-i Bitlisî nasıl kullanıldığını, milliyetçiler tarafından nasıl araçsallaştırıldığını biliyorum. Ancak o konuda bir şey söyleyebilirim. Sizin söylediğiniz bölgeye çekilme, kent hakkı temelinde kendi demokratik öznelliğini inşa etme perspektifi, görebildiğim, bilebildiğim kadarıyla hayırlı bir perspektiftir. Sadece içe kapanmacı, zenofobik olabilecek, yabancı olan her şeye karşı kuşku geliştiren bir tutumdan sakınmak gerektiğini eminim siz de düşünüyorsunuzdur.

Onun dışında çok büyük ve çözümsüz sorular vardı. Onlara nasıl bir cevap vereceğimi bilemedim. Ama zaten yaklaşım olarak bu kadar zamandır konuştuklarımızın zımmında ancak içeriğindekilerini tekrarlayarak cevap verebilirim, bir büyük söz söyleyemem.

Sedat Yurtdaş

Toplantının birinci oturumunu kapatıyoruz. Tanıl Hocam, katkılarımız için çok teşekkür ederiz.

Turkey's Right Wing, Nationalism, And Kurds In Turkey

TURKEY'S RIGHT WING, NATIONALISM, AND KURDS IN TURKEY

8 July 2023 / Diyarbakir

This publication is produced by the BİRLİKTE Institutional Support Program, financed by the European Union and executed by Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM – Civil Society Development Center). Only Dicle Social Research Center (DİTAM) is responsible for the content herein, which does not necessarily reflect the opinions of the European Union.

DITAM Board of Directors
Mesut AZİZOĞLU
Meral ÖZDEMİR
Sedat YURTDAŞ
Ahmet ÖZMEN
Barış YAVUZ
Sevim VURAL
Mahmut BOZARSLAN
Dilan Kaya TAŞDELEN
Nevin SOYUKAYA
Mahmut LEZGİN YALÇIN
Cihan AY

Work Team
Halil BAYHAN
Deniz TEKİN

Kurdish Translation
Dilawer ZERAQ

English Translation
Burcu Sıla CANDAN

Dizayn
A Grafik Creative Solutions

Introduction

Tanıl Bora – Researcher/Author

Tanıl Bora was born in Ankara in 1963. He graduated from Istanbul Boys' High School and then Ankara University, Faculty of Political Sciences. He worked as a journalist in Yeni Gündem, a weekly news magazine, between 1984 and 1988. He is currently the editor of the research-review series at İletişim Publications since 1988. He served as the editorial director of Toplum ve Bilim (Society and Science) magazine between 1993 and 2014. He has regularly written for the monthly socialist culture magazine Birikim since 1988 and became the editorial coordinator in 2012. He also translates books.

His field of research is political ideologies in Turkey, particularly right-wing ideologies and nationalism. His books in this field include: Devlet Ocak Dergâh - 1980'lerde Ülkücü Hareket [State, Hearth, Dargah – Turkish Nationalist Movement in the 1980s] (Co-authored with Kemal Can - İletişim Publications, 1991), Milliyetçiliğin Kara Baharı [The Black Spring of Nationalism] (Birikim Publications, 1995), Türk Sağının Üç Hali [Three States of the Turkish Right] (Birikim Publications, 1998), Devlet ve Kuzgun - 1990'lardan 2000'lere MHP [The State and The Vulture – MHP from the 1990s to 2000s] (Co-authored with Kemal Can - İletişim Publications, 2004), Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar [Loss of Civilization – Articles on Nationalism and Fascism] (Birikim Publications, 2006), Türkiye'nin Linç Rejimi [Turkey's Lynching Regime] (Birikim Publications, 2008), Sol, Sinizm, Pragmatizm [The Left, Cynicism, Pragmatism] (Birikim Publications, 2010), Cereyanlar - Türkiye'de Siyasî İdeolojiler [Currents – Political Ideologies in Turkey] (İletişim Publications, 2017), Zamanın Kelimeleri [Words of Time] (Birikim Publications, 2018), Hasan Ali Yücel (İletişim Publications, 2021), Demirel (İletişim Publications, 2023).

From DİTAM;

Tigris Social Research Center (DITAM) gathers civil society organizations, political party leaders, academics, and opinion leaders at the meetings "Tigris Dialogs" since 2013.

We organized a meeting with the title "What Should Kurds Do" in Diyarbakır on 8 July 2023. The following topics were discussed at the meeting:

'Turkey's Right Wing, Nationalism and Kurds in Turkey' - Researcher-Author Tanıl Bora

'From 2015 to 2023: The Current Situation of Kurdish Politics and the Reasons Behind Them, Policies for the New Term, and Expectations',- Academic Cuma Çiçek

'Changing Turkey and Kurdish Sociology's Impact on the Kurdish Question in the Next Decades, and Kurds' Outlook for the Future', - Assoc. Prof. Dr. Bülent Küçük

'2023 Elections and Voter Behaviors'- Prof. Dr. Ali Çarkoğlu

'International Developments' Impact on the Kurdish Question; Kurds and Diplomacy' - Arzu Yılmaz

This publication includes Researcher-Author Tanıl Bora's presentation on 'Turkey's Right Wing, Nationalism and Kurds in Turkey', as well as participants' remarks and questions.

DİTAM Board of Directors

Opening Speech[1]

Tigris Social Research Center (Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi, DİTAM), is a Diyarbakır-based think-tank established by 50 people from different professional backgrounds in 2013. DITAM executed many projects on various topics and published reports over the course of 13 years since its inception. It established the Social Peace Network which includes roughly 70 CSOs and activists from different cities, and organized meetings in 10 different cities to discuss the Kurdish question. In these meetings, participants discussed civil society's role in resolving the Kurdish question.

We have been organizing the meetings "Tigris Dialogs" since 2013. We are here today for another installment of these meetings. Tigris Dialogs gather civil society organizations, political party leaders, academics, and activists for a discussion. There has been an internal discussion among the opposition after the general elections in 2023 –a broad discussion including the Kurdish perspective and political movement. Kurds and Kurdish politics no longer have the determining role they had at the 2015 June elections. Today, political parties can win elections by distancing themselves from Kurds. The Kurdish political movement's ties to the people of Turkey are almost completely cut off. So much so, that this marginalization has been used as an instrument to win the elections.

The election results brought up several intricate issues such as nationalism in Turkey, and the impact of the changing sociology and international relations on the Kurdish question. So, even though we titled the meeting "What Should Kurds Do?", we believe the meeting should include not just the current election results but also the present and the future of the Kurdish question.

The state has a constant approach to the Kurdish question with consistent narratives, practices, and laws since the establishment of the Republic. This approach remains the same regardless of government changes. Therefore, we must reflect more on where this path will take Kurds in the next ten or twenty years. Past experiences indicate that the outcome will unlikely be satisfactory for the Kurdish people.

During his speech at DITAM's Diyarbakır meeting on 25 March 2023 over Zoom, Prof. Dr. Hamit Bozarslan said "Society's existence is not limited to its history. The capacity to envision a future is also a determining factor of a society's existence. Politics is a must but not enough on its own". Thus, we must consider other aspects of life and target the 2030s and 2040s in our discussions. We must look for both political and non-political contexts. To do this, we need to gather and discuss even more. DITAM's role in this is to provide the opportunity to meet and discuss. Hopefully, today's meeting will contribute to the cause. I would like to thank the speakers Arzu Yılmaz, Tanıl Bora, Cuma Çiçek, Bülent Küçük, and Ali Çarkoğlu for being with us during these heat waves.

1 This introduction is the opening speech of DITAM's Chair of the Board Mesut Azizoğlu for the meeting on 8 July 2023.

Turkey's Right Wing, Nationalism, and Kurds in Turkey[1]

Moderator – Sedat Yurtdaş (in Kurdish)

Hello everyone, welcome. DİTAM[2] has organized a very important meeting in Diyarbakır. We will tackle an important question: What should the Kurds do? We shouldn't just look into the current climate to find the answer. Kurds have struggled for many years. Yet again, we are going through a crucial period. The future can also hold a different reality. Therefore, we believe we can benefit from the different perspectives from the speeches, questions, and comments in today's meeting. This meeting will help us develop a crucial perspective on the topic.

We sincerely believe this is a crucial time for this meeting. We recently went through a serious election process. After the elections, we saw the resurgence of unitary politics. The right wing, which has been constantly on the rise since the establishment of the Republic, reached its peak in the process. That's why we will discuss the impact and outcomes of this rise in the first session.

Tanıl Bora will share his thoughts on the subject first. Tanıl Bora closely observed and analyzed the last 40 years of the country and wrote books about the political ideologies in Turkey, including the Demirel government, nationalism, conservatism, Islamism, the Turkish Idealist movement from the September 12 coup d'état to 1990s, MHP[3] since the 1990s to the 2000s, nationalism and fascism.

This region has witnessed 50 thousand deaths, which can only be described as slaughter. Unfortunately, we can't confidently say the bloodshed is over. Kurds still bleed poems from their wounds. We will look for the path to a peaceful, democratic, and fair solution to the issue by discussing it on these lands that witnessed many tragedies. Without further ado, I would like to give the floor to Tanıl Bora.

Tanıl Bora – Researcher-Author

Good morning everyone. I would like to thank DİTAM for the invitation. The topic today is what the Kurds want. However, as the first speaker in this meeting, I would like to discuss what the Turks want. I'll try to paint a brief panoramic picture of Turkish nationalism and nationalist movements, and how they view the Kurdish question.

During the elections, nationalist circles in Turkey were very happy and excited about the votes Sinan Oğan received in the first round and the fact that he became a sought-after political figure to be pleased and sided with in the second round. At least, they interpreted it that way. They felt a great sense of accomplishment from witnessing the shift from Kurdish political representatives having a key role in the elections to Turkish nationalism being the critical part of the negotiation table that must be pleased. It's as if they vetoed the Kurdish representatives' role. I think this tells us a lot. It's more than a strategic point of view; it's more like resentment. I chose the word veto to describe the significant reaction to the Kurdish people being determinants in the political arena. Also, I chose the word resentment, because it describes the uncovering of past emotions.

1 This issue was discussed in the 1st session of the meeting called 'What Should Kurds Do' held in Diyarbakır on July 8, 2023.
2 Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi. English: Tigris Social Research Center
3 Milliyetçi Hareket Partisi. English: Nationalist Movement Party

I think 2015 was especially a critical turning point in this regard. Turkish nationalism feels great resentment due to HDP[4] being the key political party in the 2015 elections and the following local election results in Istanbul. Turkish nationalism bottled this resentment ever since. Plus the grudge from the solution process earlier. They felt resentment as Kurds became a political subject that threatened the position of Turks as the supreme nation and seemingly achieved that. The great joy they expressed before the second round of elections was a reflection of this resentment.

I began my speech with the elections to point out an important political-emotional issue. However, I'm not a political analyst. I can't analyze what happened during the elections or the reasons behind them. I'm only interested in ideologies and opinions, and the outcomes of the political ideologies in Turkey.

Basically, Turkish nationalism has different camps and orientations. What reservations do they have when dealing with the Kurdish question? What issues do they have? I'd like to give a brief answer to these questions. But we must remember this: denial of Kurdish identity is now irreversibly over. Today, this seems normal but it wasn't until very recently.

Now, even the most radical and fringe movements of Turkish nationalism recognize the Kurdish identity. Even they don't deny the Kurdish identity. Turkish nationalism recognizes and acknowledges the existence of the Kurdish identity and therefore in the process of developing an opinion and perspective on the Kurdish question. So, what's their perspective? Let's break it down. I'd like to group these into three distinct categories. But let me preface this: I will draw a picture based on their links to certain political parties. I will avoid making a distinction between MHP, İyi Parti[5], or Zafer Partisi[6] followers. Rather, I will discuss the actions and opinions of nationalist ideologists.

The most widespread position among Turkish idealism[7] ideologists is to separate nationality from nation. Kurds are a nationality. Kurds have their own unique folklore, history, and language. They recognize this. However, they also see them as a subnation. They believe that Kurds haven't reached that level for becoming a nation and they lack the necessary capacity and substance. Therefore, they identify Kurdish nationalism as an ethnic nationalism. According to them, ethnic nationalism is an inferior form of nationalism. Whereas Turks are a nation, not just a nationality. At least Turks have their roots in Anatolian Turks or the Oghuz Kipchak tribe. They built an ideal around this identity, built a nation-state. Therefore they have already become a nation and this nation includes other nations. They claim this nation has the ability to include other nations and sometimes they use the word "assimilation" to describe it.

In other words, they believe the Kurds are also a part of the Turkish ideal and they can assimilate into the broader ideal of the Turkish nation that includes all humanity. They even believe that Kurds can preserve their unique characteristics when necessary. In fact, the ideologists with this stance also denounce or at least come close to denouncing the radical and harsh practices, the bloodshed, and the evacuation of villages in the 1990s. However, the main thing is recognizing the Kurds as a subnation. The main demand from Kurds is loyalty. They want them to be the subjects of their idea of unity, which they claim is represented by the Turkish identity but includes all identities. This is the Turkish idealist nationalism's perspective, which manifests itself across all current political parties.

Secondly, I'd like to mention the conservative nationalist position. This position is more common among the AKP[8] circles. They have similarities. The outline of this position is very similar to the

4 Halkların Demokratik Partisi. English: Peoples' Democratic Party
5 English: The Good Party. Also abbreviated as "İYİP".
6 English: The Victory Party
7 Ülkücülük
8 Adalet ve Kalkınma Partisi. English: Justice and Development Party. Officially abbreviated as "AK Party".

first one I described. However, it also involves more than dissolving and ignoring all identities under the general idea of ummah or unity. Ironically, this perspective recognizes Kurds as 'Turkish Kurds' or some type of secondary nation. Some authors refer to particular historical pivoting points to support this idea. The magic keywords here are the Battle of Manzikert, Saladin Ayyubid, and Idris-i Bidlisi, as you all know. The Battle of Manzikert represents Anatolia's gradual Turkification and Turkish hegemony. The Battle of Manzikert is given as an example as there were Kurdish soldiers on the battlefield. They are considered to have the honor of being a part of the battle. I won't discuss what the Battle of Manzikert actually was about. It's not relevant here. Saladin Ayyubid's capture of Jerusalem is celebrated as a peak achievement in Islamic History. They believe Saladin Ayyubid, a Kurdish man, had this achievement for the Zengid dynasty governed by a Turkish Atabeg Nur ad-Din Zengid on behalf of the Seljuks. So, Saladin Ayyubid won a great Islamic honor as a commander of a Turkish state and for the Turkish State's historic mission. This interpretation is also accompanied by the fact that Idris-i Bidlisi allied with Yavuz Sultan Selim against the Shia at the Battle of Chaldiran. Indeed, he asked for Yavuz Sultan Selim's support and therefore formed a historic alliance against the Ottoman Empire's enemies: the Shia.

They adopt these three examples. The conservative nationalist approach interprets these three examples to support the idea that the historic and honorable achievements of Kurds were under the Turkish state's control, which they see as a message. According to this message, Kurds can be at their best under the control, government, or leadership of Turks. I use the term "Turkish Kurds" to simplify this.

The third one is a serious ideological attempt. It's rather impulsive and shows itself on social media. It's not a full-blown organized political ideology but rather a reactionary amalgam of certain gestures. It may not go somewhere but it may also become something very serious. We don't know what form it will take. So, to simplify, I call this dissimilationism. Unlike assimilation, dissimilation means excluding rather than including.

Some sociologists prefer exclusion to explain this phenomenon. Broadly speaking, this position claims that "Kurds exist and they are bad, so we shouldn't try to assimilate them." This is hate speech. Like I said, this position is different from the first two. It's not an organized ideological approach. It's a reactionary approach. In some circumstances, it manifests itself as a lynch campaign on social media. This points to something stirring up. We shouldn't ignore this.

Well, I'm known for keeping my speeches short. So, I'll leave it here for now. Thank you.

Yurtdaş: Thank you. Now, I'd like to give the floor to Erol Katırcıoğlu. This is a multifaceted topic. Let's hear his input on the discussion.

Contributions - Questions

Erol Katırcıoğlu – Academic / Former MP

First of all, I'd like to say that I'm very happy to have this meeting. I think the fact that there is still a Kurdish question and the hopes for a solution fade away is a huge problem, especially for the people who demand democracy in this country. I can't say too much about nationalism or how a nation forms. At the end of the day, I'm an economist and I can only add my perspective. Hopefully, it will add value to further discussions.

I'd like to share a few of my observations on what should Kurds do. First of all, we must under-

line the importance of the globalization process that has led to identity issues. As globalization limits the nation-state's ability to establish norms, different identities within the nation-state face some kind of uncertainty. As some academics mention, a risk society emerged and triggered different identities under the nation-state to make new demands.

Just like empires turn to a nation-state when they fall, the nation-states witness the struggle of different identities as they crumble. Nation-states' diminished boundaries lead to two outcomes. On one hand, the identities that believe they own the nation-state act with nationalist reflexes. They focus on having their ownership recognized and reinforcing their hegemony within the nation-state. On the other hand, non-constitutive identities, which are mistreated along the process, try to explain the need for a new democracy. In terms of the Kurdish question, I believe we have quality discussions that are reiterated in other nations as well.

As far as I can see, Turkey has a republican elite. They believe the country must be governed by themselves within the framework of Kemalist nationalism. We can also describe them as the secular fraction. These fractions argue that they are the founders of this nation and therefore they have the right to be active in the government.

However, there's another identity at play: political Islamism. They also believe the nation-state belongs to them, consider the republic as a phase, and want to grow out of this phase.

We are witnessing the argument between the nationalist groups in the second category as Tanıl Bora described, and the political actors who believe the nation-state belongs to them. I think this is the essence of the 2023 general elections. However, different identities propose a new idea of democracy where different identities can coexist and express their demands.

The reason behind HDP's establishment and my expectations from their political struggle was just that. They identified themselves outside these two identities and considered this as a "third way". In other words, they tried to create a hegemony by congregating identities within the framework of the radical democracy theory, which they achieved to a certain degree in the elections on 7 June 2015.

Kurds are not a sovereign nation within the Republic of Turkey. However, they have the numbers. They are also traditionally very active. Therefore, sooner or later, Turkey's politics will have no choice but to include Kurds. Can we reach that point? I think we can. But we argue about how. I must say, these election results have shaken many different communities. Maybe we can explore new ideas with these meetings. I believe the Kurdish political movement will become the most nimble, creative, and strong political actor in Turkey.

Melek Göregenli – Academic

Ideologies, opinions, and hate speech are all generated at the top. Whereas hate crimes occur at the bottom. I focus more on what happens at the bottom. The way nationalist attitudes and positions emerge doesn't change that much. However, the way nationalist ideologies are implemented and the groups that adopt them can change throughout history. These can be traditional target groups or even new ones. As usual, nationalist discourse and behavior manifested themselves as discrimination and exclusion of Kurds during the last election period, regardless of their ideological framework as described by Tanıl Bora. I think excluding an identity whilst recognizing it isn't a thing. Because to exclude someone you have to recognize them first. The prerequisite of exclusion is to determine an out-group that is different from the in-group, and then to define, describe, and put it in an inferior position. Nationalism does this, so there is no way for nationalists to exclude Kurds or other identities without recognizing them first. The ex-

istence of Kurds has always been recognized whether by specifically defining and naming their identity or not. However, they were denied as a separate ethnicity and tried to be assimilated or tamed.

Nationalism can't be ideologically constructed without identifying and defining an inferior group. This is exactly what makes nationalism different from ethnic belonging. Tanıl Bora called it resentment, I call it collective hate. There is literature about this notion as well. We have seen this many times and not just toward Kurds. We saw this hate toward refugees. We also saw this as the existential condemnation of LGBT individuals.

AKP has been very creative in building its voter base for the last twenty years or so and educating a significant part of the public about nationalism and how it's implemented. We witnessed this creativity during the elections, too. In social psychology, nationalism is not about a certain group of people identifying themselves with and being proud of their ethnic identities. It's rather a process of belittling and excluding other ethnicities, dominating them, actively discriminating against them or at least reinforcing the discrimination by silently watching the injustice unfold. However, these recent forms of nationalism and nationalist practices aim to mobilize people by generating collective hate. This isn't exclusive to Turkey. This is happening all around the world. However, ordinary top-down nationalist narratives are no longer enough to steer the masses or help the people in power to maintain their hegemony. To motivate the masses more, they need to pave the way for the collective hate toward an out-group through ideological instruments. They have to sanctify the carriers of this collective hate and make this a core value of the in-group. We clearly saw this phenomenon during the elections. We all witnessed it during our daily conversations. People felt like they served a sacred cause by voting as opposed to seeing voting as a simple political act. The government not only pointed out every single group to be openly hated and justified the discrimination against them but also imposed that discriminating against these groups meant belonging to a noble, special group. This rhetoric turned into useful clichés among voters. For example, when people were asked why they would vote for Tayyip Erdoğan, they would say that they don't want to vote for or support PKK, but Kılıçdaroğlu would ally with them if he's elected. I gave this example because we specifically focus on Kurds but this also applies to refugees. Another cliché expression among voters was about sexuality. People became proud of not supporting the LGBT movement. Homeland, nation, family, moral values, etc., were all uniformly defined terms. The people who adopted them acquired privilege and power. This symbolic and sometimes real power is used to justify the violence against the groups targeted by the collective hate. I think resentment is perfect for describing the emotion and ideological background that brings collective hate into action. There is a class issue at play in the transformation of collective hate to violence and hate crimes. The poor, those who qualify to be a target of the collective hate, and the people who do bad things are very similar, unfortunately. I mean, the defenders are very similar to offenders. Perhaps, we should talk about this in another context.

Cuma Çiçek – Academic

What is the relationship between the three types of nationalism Tanıl Bora described, chronologically? My second question is what weight do these three types of nationalism hold since the 1950s or earlier? I guess they didn't emerge and grow at the same time. So, what are your thoughts about the relationship between these three?

Participant

Mr. Bora talked about nationalism and nationalism. He explained nationalism in society in 3 categories. My question is this. For those who consider themselves leftists in Turkey, do you evaluate the nationalism of the Left in Turkey separately from them or in this category? I don't discriminate between CHP and those who see themselves as socialists and communists. What is the reaction and view of all those who consider themselves leftists to the Kurds' national struggle?

Levent Korkut – STGM

My question is also related to the last question. Where do you see the nationalist tendencies within CHP in the future? What would become of the nationalism within CHP in the future compared to the present? I'm also curious to hear your thoughts about the distinction between İyi Parti and MHP, and if there is any sociological basis for it. Do you think they will diverge over time? Both come from a Turkish idealist nationalist movement. Is it just a phase or do you think they will merge eventually? In other words, is there a sociological basis for their separation or will they unite again?

Another thing is the youth in metropolises, especially high school and university students are influenced by nationalism. As Tanıl Bora also said, kids are influenced online. What's the reason behind this? This usually happens with the middle-class 'white' Turks, particularly due to the refugee situation in the country. I feel like it has a significant influence on students as well. I'd like to hear what you have to say.

Arzu Yılmaz – Academic

The topic is "What Should Kurds Do" but Tanıl Bora called it "What Do Kurds Want". This triggered something in me. We often see this in our conversations in Europe and the US. People often brush over other things and ask about what Kurds want. No offense to Mr. Bora, it can be an honest slip of the tongue, but I have to ask this as someone who has the "What Do Kurds Want" question at the back of her mind all the time: Isn't what Kurds want obvious? What do those Turks you mentioned earlier think Kurds want? Why can't they understand Kurds' demands? I'd like to hear your thoughts on this.

Tanıl Bora – Researcher/Author

I have to give very short answers because of the time limit. Yes, there might be a subconscious factor that caused this slip. I can't look deeper into that on my own. As to your first question, they believe the Kurds want to divide the country. They think the Kurds want to divide the nation by provocation and have the audacity to go beyond the nationality status to reach the nation status. This is the short and broad answer to that question.

Of course, nationalism plays a part in the escalation and continuity of conflicts in all parts of the world. Conflicts always and directly boost nationalism. This is obvious. So this question contains the answer in itself. Also, the question about the nationalist tendencies of CHP[9] or the CHP's stance on nationalism was very timely. We can also identify Kemalist nationalism as the fourth type of nationalism. But it also has its own fractions. The issue here is that nationality

9 Cumhuriyet Halk Partisi. English: Republican People's Party

is local. Being a nation, however, requires going beyond the local boundaries and assuming a more universal status. Therefore, it requires reaching a status beyond ethnicity. This type of nationalism argues that we shouldn't discuss the issues on an ethnic level but transcend ethnicity. They also argue that Kemalist nationalism does just that. They claim that the word "Turk" does not mean an ethnic group but rather describes citizenship. However, when we look into the specifics and the rhetoric of the ideology, we'll see that they don't have much of a difference from the Turkish idealist nationalist movement. We'll find an ethnicist approach that considers Turks an ethnicity and attributes historical heroism, nobility, and continuity to the Turkish identity. This is the main problem of this type of nationalism.

I'd like to also add something about Ulusalcılık[10]. Ulusalcılık is a specific mutation or an outcome of Kemalist nationalism. It emerged in the last twenty years or so. It also assigned a very nationalist and even a chauvinist meaning to anti-imperialism and completely separated it from the capitalism issue, thereby giving it a xenophobic makeover and creating an anti-Kurdish sentiment based on the perceived threat of Kurds and the Kurdish movement. In other words, they don't have major differences. Of course, some people genuinely adopt this ideology to identify the nation as something beyond ethnic identities that describe an equal citizenship bond. However, they are the minority. This sentiment is also present within CHP's Kemalist nationalist groups.

To answer Cuma Çiçek's questions, first I'd like to emphasize the relationality that applies to all types of nationalism. There is only one nationalist language but there are many different dialects, so to speak. They sometimes have significant contradictions. However, nationalist ideologies have a symbiotic relationship with each other. They grow and nourish each other. I believe this system supports the entire movement. When we look at historical examples, we'll see that all nationalist ideologies have always been a part of the main political movements in Turkey. The Turkish idealist movement has a long history that began with Ziya Gökalp and continued with MHP. From the Kurdish question standpoint, they are going through a new phase with new tendencies.

Conservative nationalism is the rival of Islamism. Does Islam allow the concept of a nation or not? Does Islam recognize nationality? So, conservative nationalism is the new face of the long-standing argument between Islam and nationalism. The domestic and national discourse wants to make the historical ideological legacy of Islamism more Turkist rather than nationalist. Particularly, their stance on the Kurdish question has been a focus of this concept. The Islamist thought struggled with determining its distance from nationalism throughout its long history. Now the struggle keeps growing. The current locality and nationality discourse now represents the attempt to choke the Islamist groups that are more critical of nationalism. But there are several counter-movements as well.

Let's elaborate on Levent Korkut's question. I'm not a sociologist. But I quoted sociologists on that matter. I don't agree with that concept either. In other words, I can't use big words and make a sociological analysis. Like I said, I specialize in ideologies. So, my point is, that the discourse tells us a lot. Let's avoid making broad categorizations. Let's not claim all MHP and İyi Parti followers fit a specific pattern. But I must also say that İyi Parti's constituents are more urbanite, modernist, and secular. For instance, they argue that nationalism around the world and Turkish nationalism historically are not a conservative but rather a modernist ideology. They believe we should read Gökalp in this context. Secularists also consistently have nationalism as an alternative to religion. Nationalism is a substitute for religion. It offers an alternative

10 Ulusalcılık or Ulusalism (not to be confused with Kemalism or Nationalism). The word literally translates as "nationalism". It refers to a form of secularist nationalism.

sanctity. Secularists consider nationalism as the most sacred value as an earthly concept. They are also urbanites and more comfortable with joking around or making fun of themselves. This, in turn, creates an illusion that they are the good guys. However, they can easily reiterate racist stereotypes and serious Turkism with fun and casual language. We should be aware of that. Of course, I'm not saying that all nationalism is a type of urban and modernist neo-racism; I can't generalize. But we can see the extremes of it. Again, these aren't isolated, individual spheres. They all interact with each other. We can see the reflections of it in all political parties but İyi Parti seems to have more influence on urbanite, modernist, secularist, and Turkist people, especially in pop culture and high schools. For example, old Turkic mythology and mythical figures are very popular, especially in video games. This is still very new and brewing. But it's very serious. We don't know the reasons behind it or what it will turn out to be in the future. It may become dominant. I think it will become stronger in the long term. It already has its own disagreements and I do think they will increase over time. Nonetheless, I believe it will become a permanent movement in the long term.

Cuma Çiçek mentioned the weight of these movements. To put it simply, I think the symbiotic relationship between the movements is more prominent. Rather than being active and effective in their own lanes, they interact and collectively create a dominant force. They don't converge or become the same. The influence of conservative nationalism is way more dominant over other nationalist movements in this region. Of course, the Turkish idealist and nationalist movement is more dominant in the Anatolian region. This is all I can say about their weight and balance.

As the saying goes, "Football isn't just football", and nationalism is not just nationalism. Nationalism is not consistent with its own agenda. That's why Melek Göregenli's words are important. As an ideology of belonging, nationalism has the ability to acknowledge and express class-related anxieties, the fear of losing status, the fear of becoming poor and dispossessed, and the stress of surviving in this utter predatory neoliberal age. Besides its own agenda, nationalism appeals to anxious people as it offers a tool to deal with their anxieties. To put it in psychological terms, nationalism is collective narcissism. It works as a tool of extraordinary self-satisfaction and self-love. It serves as an empowering ideology. I think changing the way we discuss with nationalists won't have much of an impact in responding to their arguments. I believe we can fight against nationalism only by changing the subject entirely. In fact, I concluded my article about rising nationalism in the aftermath of the elections with a quote from Ulysses. Maybe some of you have read it. The character says "We can't change the country. Let us change the subject". So, I think we should change the subject. I think it's more difficult to have an impact by arguing against the theses of nationalism. Politics around the struggle against perceptions and anxieties that fuel nationalism will be more effective.

Contributions - Questions

Aziz Yağan – Academic

Mr. Bora, you may remember this. Back in 2015, a chauvinist movement was on the rise across Turkey. Kurdish people were under attack in Antalya, İzmir, and İstanbul. At the time, I wanted to collect signatures to call Kurdish people who were living outside the region to return. Since then, I began putting Kurdish people in two separate categories, those residing in the region and those who do not. I began to think about the nationalist movement Mr. Bora talked about or the nationalism that reared its ugly head in Dersim in 1938, the nationalism that called Alevism a deviance in Maraş, or the nationalism that says "Kurds exist and they are bad, and they are inferior". So, I began questioning how the community in the region sees itself, how they live, what

they think about the situation, and what they do for their present, past, and future. Our region has many problems including the fight for our land, education, traffic, and other social, political, and economic issues. This is also reflected by the reports on Turkey, the YKS[11] and LGS[12] results, and international PISA and TIMMS outcomes. So, this intentionally underdeveloped community found itself trying to democratize another group of people. We don't usually criticize ourselves. I think Kurdish nationalism can be the opposing force to Turkish nationalism or can be a tool to support the Kurdish existence. This region protected us, and others, our language, and our culture for thousands of years. It even protected –to some extent– the Armenian and Syriac communities, and other moderate and reasonable groups without discriminating. However, I believe now is the time to turn to ourselves and pursue the democratization of our own society. I believe this is possible with urbanization efforts within the framework of the right to the city, as coined by Henri Lefebvre in the 1960s.

Participant

There seems to be confusion about certain things. Kurds are described as immigrants or a minority. This is not true. Many people live on this land with different histories, geography, cultures, and societies. They are all autochthonous, indigenous people. There are also several groups who immigrated to these lands years ago. This is also the case for Turkey. But it seems many authors and politicians mix things up. Not all societies have the same purpose. We must protect autochthonous people, the Kurds in this case. The immigrant population is a different story. Kurds are not a minority or immigrants in this country. Kurds are indigenous, autochthonous, local people. Like Kurds, there are many other indigenous people living in Turkey, such as Pontians and Assyrians. They had been here long before the Turks came along. We see on the TV and during arguments at the parliament that people call everyone Turks, whether they are Kurds, Lazi, Circassians, or Pomak people. You don't see a non-nationalist or a leftist person say that Turks live here but they were immigrants. I'd like to give an example from a northern city in Sweden. The city has a population of 20 thousand. The Swedish law asserts that the Swedish State consists of two communities, the Swedish and the Sami. Sami people have a population of 20 thousand. There are also other communities living there. So, the population of indigenous people living in Turkey shouldn't matter. Their existence is legitimized by their history, geography, and society. Kurds have been living on these lands for thousands of years. They have their own language and culture. And they also have a high population. Certain issues are discussed blindly, without any scientific basis. We, the Kurds, are indigenous people with their own culture, existence, traditions, and customs. Kurds did not immigrate here.

Seher Akçınar – Activist

I've noticed several points that align with my previous individual assessments about the four types of nationalism, including Kemalist nationalism. If you ask me, I think the Turkish identity is repressed, not the Kurdish identity. Kurdish identity is more free whereas Turkish identity is repressed. If you think about it, the Turkish identity is built around a perceived threat from all four corners of the country. When Kurds have a demand based on ethnic or religious identity, or whenever Kurds have their rights back, the Turkish identity perceives this as a threat. That's why it's repressed. Kurdish identity is only considered a nationality, not a nation. Whereas Turkish identity believes it deserves to become a nation. Therefore, the Kurds' efforts to be rec-

11 Yükseköğretim Kurumları Sınavı. English: Higher Education Institutions Exam
12 Liselere Geçiş Sistemi. English: High School Entrance System

ognized as a nation are dismissed. When it comes to conservative nationalism, Kurdish identity has also been repressed under Panislamism throughout the country's history. For example, everyone knows about the works of Sufism scholars Rumi, Fuzuli, and Nesimi, but no one knows about Xanî, Cizîrî, and Faqi. All Bediuzzaman works were altered and all references to the Kurdish identity were either removed or received a Turkish makeover. Everyone knows about the Ottomans and Seljuks, but no one knows about the Ayyubids and Marwanids. Göktürks are well known but not the Medes. Central Asian people are well known but not the Kurdish Aryan people. Kurdish identity is mostly dissolved in the Turkish identity. Kurdish madrasah became the Turkish Quran course. The Kurdish language turns into the Turkish language. Even Kurdish women's headscarves are less worthy. That headscarf is more acceptable if it's on a Turkish woman's head. Their hijab, modesty, and mufti status are only fictive. Religious Kurdish people are not palatable. They are never acknowledged as real; only described as fictive. This applies to both assimilation and dissimilation. This also applies to Kemalist nationalism.

In this context, I believe the Turkish identity is the more repressed identity. While Turks distance themselves from their primary identity, Kurds run toward theirs. Because Kurdish people have demands about their native languages and individual, collective, social, and cultural rights, and they keep working toward them. Kurdish people still protect and embrace their identities despite all the oppression. We should assess Turkish nationalism in this context. I'd like to ask you a question. Recently I had the chance to read your book about Demirel. As a political figure, Demirel said we should acknowledge the Kurdish question all the while causing the atrocities during the 90s. Similarly, politicians have a very close relationship with religious sects while saying "Go to Saudi Arabia if you want to wear a headscarf" during hijab bans. I see this as an opportunist state representative's actions and the manifestation of the repressed Turkish identity. So, do you agree the Turkish identity is repressed?

Finally, you said we can only fight against Turkish nationalism, or nationalist movements in general, by changing the subject. Isn't it just delaying the process without getting any results? Kurdish people are fed up with delaying the process and ignoring or changing the subject. As Bediuzzaman puts it, positive nationalism exists. Turkish nationalism isn't the same as Kurdish nationalism. It is the oppressor-oppressed dialectic. The ruling class's nationalism is different from other groups' nationalism. The nationalism of people who can get an education in their native languages is also different from the nationalism of those who cannot. The nationalism of the people who named every city, village, and piece of land in their language is not the same as the nationalism of a group of people who can't even name their children in their own language. What are your thoughts about this?

Participant

Tanıl Bora mentioned three important points, namely the Battle of Manzikert, Saladin Ayyubid, and Idris-i Bidlisi. He said they are the main pillars of the Turkification of Anatolia. I think we should elaborate on that. Nation-states have certain codes, the most important of which is nationalism. The most prioritized principle of Atatürk is nationalism. How do we know that? We can see it from the education system and how it defines nationalism. Erasing the Kurdish memory, making it difficult for Kurdish people to express their identity was only possible through education. That's why all education-related demands of the Kurdish people are rejected. Kids at a very young age are indoctrinated by making them say "How happy is the one who says I am a Turk". We all know that the process of declaring Turkish nationalism as superior and viewing other identities as inferior cultures gradually took place over the course of a hundred years. We can see whenever there is an improvement in something related to Kurdish identity, it faces

obstruction, intimidation, and oppression.

A history that conforms to the six principles of the nation-state is imposed on people as the official ideology of this country. This is how the history is shaped. All mountains, plains, and even rocks in the Kurdish region are given Turkish names as a way to diminish the memory of the Kurdish people and keep them away from their national identities. This mentality can even infiltrate universities. This is how this mentality survived for so many years. That's why we always discuss what the Kurds want.

The rebellion of Kurdish people, who, according to some, rebelled against the state forty-nine times, is now suppressed and the Kurds are silenced. They announce this to the entire world through TV, other media channels, and educational institutions. There were a few alliances in the past, similar to the 'third way' formed for the 2023 elections. I'm curious to hear what Tanıl Bora thinks about this 'third way'. I also want to hear his thoughts on the role of Idris-i Bidlisi.

Selahattin Çoban – Lawyer

I'd like to ask something everyone here knows but missed in this meeting. Although governments change, the state's official ideology and Turkish nationalism as the basis of the state aren't talked about that much. I think we don't focus enough on the "continuity" issue imposed on Turkish society. Tanıl Bora wanted to discuss what Kurds want. The Turkish society thinks the Kurdish people will divide the country or overturn the state. How can we change this mentality that puts Kurdish existence at the core of the state continuity issue?

Tanıl Bora – Researcher/Author

As you would appreciate, I don't have a solution to those huge issues. Some of them are really complex questions. I'll try my best to answer them. But let me say this first. I'm trying to share a few things about the Turkish nationalism mentality. So, don't expect answers from me that a nationalist party representative would give.

First of all, I don't agree with the concepts of running towards identity or primary identities. I don't view identity as a jewel or something inherently of high value. Sure, identity is shaped by how we are conditioned, what circumstances we are in, and partly by our own will. I think we shouldn't sanctify these things. About the oppressed nation and the repressed Turkish identity: I can agree with it from a Marxist standpoint. One of the strongest doctrines of Marxism is that no one is free until everyone is free. This doesn't only apply to discussions about nations but also to social relations. If someone is not free, no one is free. From that perspective, I agree. Otherwise, I view expressions like repressed primary identity as nationalist clichés. It doesn't feel right or important for that matter. Of course, there is a difference between the oppressor and the oppressed. This has been a topic of discussion for many years. However, being the oppressor doesn't automatically absolve them from all wrongdoings. Nationalist patterns are fluid. It's not a black-and-white thing. Oppressors' nationalism should also be questioned. If we have questions about nationalism, if we see any problems with it, if we need to criticize it, it shouldn't be excluded from criticism.

What I mean by changing the subject is avoiding grappling with nationalism's theses while trying to weaken, regress, or at least make it less vicious and more humane or democratic, and instead discussing the true underlying social and political issues that lead to nationalist reactions. One of them is the Kurdish question and it shouldn't be delayed. I meant something else. And also, this is not the only way. Of course, we shouldn't avoid discussing or questioning the

nationalist agenda. I meant this as a political position to broaden the ideological and political struggle's horizon. Otherwise, you are right.

I'm not a historian. I shouldn't comment on the facts about Idris-i Bidlisi, it would be arrogance on my part. But I know how nationalists use Idris-i Bidlisi as a tool, which I can comment on. I think your perspective on returning to the region and building the people's own democratic subjectivity based on the right to the city is a very useful one. But surely, you'll agree that we should avoid becoming a closed and xenophobic society that is suspicious of everything foreign.

Other questions are very complex and don't have any answers. I don't know how to answer them. I can only reiterate what we've been talking about all along.

Sedat Yurtdaş

The first session of the meeting is now over. Thank you Tanıl Bora for your participation.

www.ditam.org

Seyrantepe Sanayi Mah.
Elazığ Bul. Çeysa Towers
C Blok 47/C Kat: 10/77 21100
Yenişehir/DİYARBAKIR

info@ditam.org

0 412 228 00 03

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

BİRLİKTE
STGM Kurumsal Hibe Fonu
"birlikte değiştirelim"